

DESCOPERIRI ALE GRUPULUI PIȘCOLT ÎN JUDEȚUL SĂLAJ

SANDA BĂCUEȚ-CRIȘAN

DISCOVERIES BELONGING TO THE PIȘCOLT GROUP IN SĂLAJ COUNTY

Abstract: *This study presents a few discoveries belonging to the Pișcolt Group. Until last years, in Sălaj County, we have just some informations about the development of the Pișcolt Group. The new researches from 2002–2006 at Porț “Corău”, Pericei “Keller Tag” and Marca “Primăria Nouă”, gives as a reason to reconsideration:*

The 6 sites in which were found materials belonging to Pișcolt group are Zăuan “Dâmbul Cimitirului”, Porț “Corău”, Pericei “Keller Tag”, Marca “Primăria Nouă”, Zalău “Valea Mâții” and Buciumi “Centrul Satului”. In three of them, were found complexes, dwellings at Pericei, Marca and an inhumation grave at Porț. The findings have, on one side, features of the second stage through their black painting on a polished background, decoration types similar to other discoveries from North-Western Romania, but on the other side, elements that will develop in the third stage of the group, as the black painting on a white engoba bases. In both sites are missing the decoration types that have a large frequency in the motifs repertory of the group, as meander, contrary to the fine representation of the curve-line decoration formed by thin rows and limited by fat rows. The discoveries made in the four sites were attributed to a final stage of Pișcolt II (Pericei), maybe beginning of III (Porț, Marca) and III (Zalău).

Rezumat: *Acest studiu prezintă câteva descoperiri aparținând grupului Pișcolt. Până de curând în județul Sălaj erau puține informații privind descoperirile grupului. Noile cercetări din anii 2002–2006 de la Porț “Corău”, Pericei “Keller Tag” și Marca “Primăria Nouă”, ne-au dat motive de a reconsidera aceste descoperiri.*

Cele 6 situri în care au apărut materiale ceramice aparținând grupului Pișcolt sunt: Zăuan “Dâmbul Cimitirului”, Porț “Corău”, Pericei

“Keller Tag”, Marca “Primăria Nouă”, Zalău “Valea Mâții” and Buciumi “Centrul Satului”. În trei dintre ele au fost descoperite complexe, locuințe la Pericei, Marca și un mormânt de înhumatie la Port. Analizând ceramica, stilul de pictură, caracteristicile macroscopice se observă că prezintă pe de o parte trăsături ale etapei a II a grupului prin pictura cu negru aplicată pe fond lustruit, similare altor descoperiri din nord-vestul României, și pe de altă parte, elemente care se dezvoltă în a treia etapă a grupului, prin pictura neagră pe fond de angobă albă. În toate siturile lipsesc tipuri de decor cu o largă frecvență în repertoriul grupului cum sunt meandrele, în contrast cu buna reprezentare a decorului din linii curbe formate din linii subțiri mărginite de linii groase. Descoperirile făcute în 4 situri pot fi atribuite etapei final Pișcolt II (Pericei) poate început de III (Port, Marca) și III (Zalău).

Keywords: Neolithic. Pișcolt, discoveries, pottery, North-Western Romania.

Cuvinte-cheie: Neolitic, Pișcolt, ceramică, nord-vestul României, descoperiri.

Cercetarea arheologică aduce an de an noi dovezi care surprind și de multe ori infirmă cunoștințe mai vechi. Este și cazul cercetărilor întreprinse în ultimii ani pe teritoriul județului Sălaj. Până la reluarea cercetărilor de la Suplacu de Barcău și începerea celor de la Port „Corău”, prilejuite de lucrări cu caracter utilitar, singurele materiale atribuite cu certitudine grupului Pișcolt au fost cele de la Zăuan „Dâmbul cimitirului” (Lazarovici, Lako 1981, p. 47, fig 18). Printre fenomenele culturale nou identificate în situl de la Port „Corău” se numără descoperirile atribuite grupului Pișcolt (Matei și colab. 2003, p. 246–248).

În aria cercetată de noi nu a fost pus în evidență un nivel de locuire corespunzător acestui grup. Raportul de săpătură al echipei clujene precizează pe alocuri depuneri aparținând grupului (Lazarovici și colab 2003, p. 306).

Cu excepția unor fragmente ceramice care apar sporadic în nivel, singurul complex atribuit grupului Pișcolt este mormântul M2 cercetat în cadrul secțiunii SO3 (Băcueț Crișan 2004, p. 73).

În cazul M2 (pl. 2) avem de a face cu un întreg complex legat de trecerea în neființă a celui decedat. O groapă de mari dimensiuni a fost umplută până la un anumit nivel cu pământ și bolovani (de la –3 m adâncime până la –2,10 m) peste care s-a așezat un covor de fragmente ceramice și lespezi de piatră. Pe acest covor a fost descoperit scheletul bine păstrat al unui individ de statură impresionantă, corpul fiind acoperit de fragmente ceramice de la un vas de mari dimensiuni.

Peste întreg acest ansamblu a fost depus un alt nivel de pământ negru de aceeași factură cu cel din partea inferioară a complexului, gros de aproximativ 20 cm. Pe acest nivel la –1,30 –1,50 m, în zona capului (la ceafă) au fost depuse două râșnițe și un vas de mari dimensiuni în care am identificat semințe carbonizate. Scheletul are orientarea N-S, chircit pe partea stângă, cu mâinile aduse la față.

Materialul ceramic printre care se remarcă fragmente pictate cu bitum pe un fond gălbui sau roșu lustruit dar și pictura aplicată pe un fond de angobă albă, prost păstrată, la care se adaugă elementele de rit și ritual ilustrate, atribuie complexul grupului Pișcolt faza mijlocie sau târzie (pl. 3, 4).

Puținele forme care au fost reconstituite sunt amfore cu gât tronconic pictate cu negru și amfore cu butoni împinși din interior, forme aflate în uz pe parcursul etapelor Pișcolt II și III (pl. 5).

La acestea se adaugă un vas mare de provizii în care au fost descoperite boabe de grâu carbonizate și o parte a unui alt vas de mari dimensiuni reconstituit din fragmentele care au fost recuperate din patul de cioburi.

Cercetări preventive, de această dată realizate în valea Crasnei la Pericei „Keller tag”, au adus noi dovezi privind aria de răspândire a grupului Pișcolt (Matei și colab. 2005, p. 259–262). În anul 2004, în cadrul cercetărilor impuse de implementarea unei conducte de gaz au fost identificate și parțial cercetate două complexe, care se pot integra acestui grup cultural. Condițiile de cercetare, secțiuni de 2 m lățime, care derivă din caracterul investiției, nu ne-au permis cercetarea în întregime a celor două complexe. Este vorba de două locuințe de tip adâncit, situate la o distanță de aproximativ 40 metri (pl. 7, 13). În zona cercetată nu a fost identificat un nivel corespunzător de locuire, complexe conturându-se la nivelul sterilului. Cercetările anterioare ale sitului (1999, 2000, 2001) nu au oferit descoperiri care să poată fi atribuite cu certitudine acestui grup (Băcuet, Braica 2003, p. 9–13). Ceea ce s-a putut constata și atunci, dar mai ales în 2004 când cercetările au vizat 1021 mp, este faptul că zona a fost puternic locuită în preistorie și antichitate. Numai în 2004 au fost cercetate 123 de complexe aparținând neoliticului și epocii bronzului în principal, dar și culturii Coțofeni, epocii romane sau evului mediu timpuriu.

Cele două locuințe nu au oferit un material ceramic consistent, dar o mare parte din ceramica recoltată a prezentat urme de pictură cu negru pe fond brun lustruit sau angobă albă. Din păcate ambele complexe au fost afectate de locuirile ulterioare, una din locuințe (complexul 52) fiind tăiată de o gropă aparținând epocii bronzului, un mormânt de inhumație și un cuptor, care țin de următoarele locuire din neolitic a zonei. Astfel într-o suprafață de 5×2 m au fost cercetate nu mai puțin de 7 complexe. Cealaltă locuință (complexul 112) a suferit la rândul ei o răvășire datorată unei gropi de mari dimensiuni atribuită epocii bronzului. Din fericire acest din urmă complex a evitat vatra cu care era prevăzută locuința astfel că am avut ocazia efectuării unor observații legate de structura internă. Cea din urmă observație care trebuie făcută este aceea că la ambele locuințe a fost observat pe fund un nivel de aproximativ 20 de centimetri de lut galben amestecat cu pământ negru care pare să indice intenția de izolare (de impermeabilizare) a zonei de locuit. Observația s-a reconfirmat și în cazul altor două locuințe adâncite care

aparțin unui alt orizont cultural neolitic, descoperite la aproximativ 100 de metri de locuințele Pișcolt.

Ceramica din C52

Diferențele tipologice între materialele ceramice recoltate sunt extrem de mici astfel că atribuirea categorială este greu de realizat mai ales în cazul ceramicii fine-ceramicii semifine. În ambele cazuri calitatea vaselor ceramice este proastă fapt determinat de utilizarea plevei, mълului, chiar dacă în combinație cu nisipul fin, arderea slabă și calitatea solului. De cele mai multe ori urmele de pictură s-au păstrat numai pe alocuri, doar câteva fragmente ceramice mai păstrând suprafețe lustruite de culoare brună.

Motivele picturale realizate cu o substanță de culoare neagră au fost aplicate la exteriorul formelor ceramice, pe o suprafață lustruită sau pe angobă albă prost păstrată. Motivele se reduc la triunghiuri pline, benzi late și fascicule de linii subțiri (pl. 8; 9/2, 3; 10/1–4). Formele întregite sunt cele caracteristice în întreaga arie de răspândire a grupului: boluri, castroane, strachini cu buza lobată, amfore cu gât înalt (pl. 9; 11; 12).

Formele ceramicii grosiere sunt puține, materialul tipic reducându-se la boluri și castroane. Nu există diferențe în compoziția pastei, poate cu excepția utilizării în puține cazuri a cioburilor pisate. În rest, pasta prezintă același degresant constituit din nisip cu pleava sau mъл. Acestei categorii i-am atribuit și cele câteva fragmente ceramice decorate cu ciupituri, alveole și incizii subțiri în rețea (pl. 10/5–7).

Ceramica din C112

Ceramica recoltată din acest complex este unitară din punctul de vedere al coloritului și tipului de degresant utilizat. Fiind de o calitate superioară celei care provine din C52, am reușit să facem câteva observații asupra modalității de tratare a suprafețelor. Se poate observa preferința pentru arderea oxidantă, majoritatea fragmentelor fiind de culoare portocalie, cărămizie sau gălbuie. Sunt puține fragmente care au prezentat suprafețe de culoare brună sau cafenie lustruită. Motivele picturale sunt simple, geometrice (pl. 14), motivele curboliniare sau spiralice nefiind observate pe niciunul dintre fragmente. Tipurile de forme sunt cele obișnuite boluri, castroane și strachini tronconice. Luat pe ansamblu materialul ceramic provenit din cele două complexe prezintă analogii între materialele recoltate din M2 de la Porț „Corău” pentru pictura pe fond de angobă albă și mai ales prin utilizarea decorului format din linii subțiri marcate de linii mai groase dispuse în forme geometrice. Triunghiurile pline sunt întâlnite destul de rar, dar ele apar încă din etapa a II-a la Pișcolt „Lutărie” (*Lazarovici, Nemeti* 1983, pl. XVII/6). Tot acestei etape i-a fost atribuită și apariția străchinilor cu buza

lobată (Lazarovici, Nemeti 1983, p. 31), formă întâlnită în complexul C52 în două exemplare. Remarcăm în cazul celor două complexe slabă reprezentare a vaselor cu picior înalt (2 sau 3 fragmente de mici dimensiuni) în condițiile în care aceste forme au o largă frecvență în repertoriul ceramic al grupului.

Motivele incizate sau adâncite, slab reprezentate, sunt preluări din mediul Starčevo-Criș, niciun fragment ceramic nu prezintă decor meandric de caracter liniar.

Din cercetările mai vechi efectuate de această dată în apropierea orașului Zalău, la Valea Mâții (actualmente cartier al municipiului) se cunosc materiale atribuite grupului Pișcolt după toate probabilitățile unei etape ceva mai târzie (Băcșueț Crișan, Băcșueț Crișan, 2003, p. 20–21).

Cu ocazia îndreptării malurilor pârâului Valea Mâții în 1983, Al V. Matei a recoltat din mal mai multe fragmente ceramice. Cel mai ilustrativ material este cel pictat, care de altfel ne poate da indicii despre momentul cultural documentat în acest punct. Ornamentul a fost trasat pe un strat de angobă, dar care nu s-a păstrat decât în zona picturii realizată cu bitum (pl. 17–18). Formele care au putut fi identificate sunt străchini, boluri, vase cu picior. Caracteristică este prezența în pasta vaselor a mărului (motiv pentru care stratul de angobă s-a desprins) și a cioburilor pisate. Culoarea predominantă este cea portocalie. Pe baza stilului de ornamentație, factura ceramicii a fost legată de descoperirile târzii de la Pișcolt și Ciumești (Lazarovici, Nemeti 1983, p. 20).

Deloc surprinzătoare în contextul existenței celor două situri de la Porț și Zăuan, a fost identificarea unei noi așezări la Marca „Primăria Nouă” (Bejinariu, Băcșueț Crișan 2007, p. 223–224), aflată la mică distanță de cea de la Porț „Corău”. Cercetările preventive prilejuite de construcția unui nou sediu de Primărie, au dus la descoperirea unei locuințe de tip adâncit de formă ovală alungită. (pl. 20) Din păcate în două din unitățile de cercetare complexul a fost în cea mai mare parte dezafectat de o locuință aparținând evului mediu timpuriu, astfel ca în momentul derulării cercetărilor au fost definite 2 complexe neolitice C6 și C8, în fapt fiind vorba de un singur complex. Situația a fost mai bună în cadrul casetei C, unde, locuința neolitică a fost surprinsă pe o lungime de 5 m. Singurele materiale arheologice identificate au fost cele ceramice, care de altfel și atribuie complexul grupului Pișcolt. Câteva forme de vase specifice grupului, precum și urmele de pictură cu negru, indică o așezare Pișcolt târzie (pl. 21–25).

Pe ansamblul descoperirilor acestui grup de pe teritoriul județului Sălaj, din punct de vedere cronologic cele mai vechi materiale par să fie descoperirile de la Zăuan „Dâmbul Cimitirului” atribuite grupului Pișcolt, faza mijlocie, cu analogii la Pișcolt și Ciumești (Lazarovici, Lakó 1981, p. 42, fig. 18). Probabil spre același orizont converg și recente descoperiri din situl de la Porț „Corău” (așezarea cunoscută ca Suplacu de Barcău „Corău”) cu mențiunea că aceste materiale cunosc atât caracteristici care țin de faza mijlocie (menținerea picturii

pe fond lustruit) dar și elemente (pictura pe angobă albă) care devin caracteristice etapei târzii. Elementele de rit și ritual ilustrate de mormântul de la Porț sunt aproape identice cu cele din mormântul de la Săcuieni, atribuit culturii Ciumești (*Comșa Nanași* 1971, p. 633–636) sau grupului Pișcolt, faza mijlocie (*Lazarovici, Nemeti* 1983, p. 32). Având în vedere că cele mai multe fragmente ceramice prezintă pictura pe un fond de angobă și doar puține mai păstrează lustrul atât de caracteristic etapei mijlocii credem că descoperirile de la Porț „Corău” se pot situa la începutul fazei târzii de dezvoltare a grupului când aceste elemente devin predominante (*Lazarovici, Nemeti* 1983, p. 33; *Nemeti* 1999, p. 120). Pentru descoperirile de la Pericei „Keller tag” situația este aproape identică fiind deasemenea întâlnite ambele stiluri de pictură.

Fragmentele ceramice de la Zalău se deosebesc de cele de la Zăuan „Dâmbul Cimitirului”, Porț „Corău” și Pericei „Keller tag” nu atât prin stilul ornamentației, cât mai ales prin lipsa picturii pe fondul lustruit al vasului, situație care poate deriva din caracterul fortuit al descoperirii și cantitatea neînsemnată de ceramică.

În cadrul grupului Pișcolt, utilizarea mălului care înlocuiește resturile organice, caracterizează alături de angobarea cu alb, ultima fază a grupului definită de materialele de la Pișcolt SMA și Vărzaru (*Lazarovici, Nemeti* 1983, p. 33). Cercetările de teren și de salvare efectuate în ultimele decenii în județul Satu Mare, aduc noi date despre răspândirea grupului Pișcolt, fiind identificate așezări care au fost atribuite fazei târzii a grupului Pișcolt la Sanislău „Curtea grajdurilor” (*Nemeti* 1999, p. 48), Urziceni „Podul canalului” (*Nemeti* 1999, p. 62), Moftinu Mic „Pescărie” (*Nemeti* 1986–1987, p. 103), Berea „La soci” (*Nemeti* 1999, p. 59). Din descrierea materialului pictat se observă că tuturor descoperirilor le este caracteristic degresantul din măr și pictarea pe angobă albă sau roșiatică, de multe ori căzută (*Nemeti* 1986–1987, p. 16–21).

Scurte considerații asupra grupului Pișcolt. Locul descoperirilor de pe teritoriul județului Sălaj în cadrul grupului

Grupul Pișcolt fost definit pentru prima dată pe baza cercetărilor de Ciumești-Berea și a materialelor din col. Kovacs, sub titlul de cultura Ciumești cu două etape evolutive: o fază veche surprinsă la Berea, și una evoluată caracterizată de creșterea numerică a ceramicii pictate sesizată la Berea IX (*Comșa* 1963, p. 477–484). Materialele de la Săcuieni „Horo”, atribuite acestui grup de descoperiri au fost clasificate pe baze tipologice în trei loturi, dintre care primele două au fost considerate ca aparținând culturii Ciumești, pentru lotul C făcându-se trimiteri la descoperirile de la Oradea-Salca și Herpály (*Comșa, Nanași* 1971, p. 633–636; *Comșa Nanași* 1972, p. 10–15).

Într-o ultimă încercarea de redefinire, pe baza noilor descoperiri, siturile atribuite inițial culturii Ciumești au fost reevaluate și atribuite grupului Pișcolt

(Lazarovici, Nemeti 1983, p. 34, 36). Cu un impact aproape nesimizabil în literatura de specialitate a fost încercarea Doinei Ignat de cuprindere a descoperirilor sub marca-grup Sîntandrei-Oradea-Săcuieni-Vărzari, opțiunea domniei sale fiind bazată pe observația existenței unui grup Pișcolt în bronzul târziu, denumirea putând produce confuzie (Ignat 1987, p. 46).

Toate aceste încercări de definire și reevaluare a descoperirilor, efectuate în general pe baza unor informații stratigrafice incerte sau recoltate cu ocazia unor cercetări de salvare de mică anvergură, nu au avut ca finalitate o caracterizare certă din punct de vedere cronologic și evolutiv, originea, etapele timpurii dar și sfârșitul acestui grup Pișcolt au rămas neelucidate până în acest moment.

Termenul consacrat sub care sunt cunoscute acest gen de descoperiri pe teritoriul României, rămâne cel de grup Pișcolt, la care au fost evidențiate trei etape evolutive (Lazarovici, Nemeti 1983, p. 27–34).

Analogiile exprimate pentru fiecare etapă în parte induce ideea apartenenței la un complex de descoperiri cu o largă arie de distribuție care cuprinde nord-vestul României – grupul Pișcolt (Virag 2000–2004, p. 13–25) sud-estul Ungariei-Sátorajújhely (Korek 1968, p. 15); Esztár (Kalicz, Makkay 1977, p. 52–56) sud-estul Slovaciei-Proto-Kopčany, Kopčany, Rascovce (Vizdal 1997, p. 43–266) și zona sudică a Ucrainei – grupul Diakovo (Potusniak 1997, p. 35–50).

Originea grupului Pișcolt este în fondul vechi starceviau influențat de elemente vinciene venite pe câmpie la care se adaugă contribuția manifestărilor de tipul celor de la Szolnok-Szánda, Öcsöd-Kitiro, Kötelek, Tiszavalk-Négyes, geneză petrecută la nivel Starčevo-Criș IVA/IVB-Vinča A2/A3 (Maxim 1999, p. 75). Cea mai timpurie manifestare, Berea I, este văzută ca o etapă de formare a ceramicii liniare timpurii și a unui grup cu ceramică pictată paralelă cu evoluția fazei Starčevo-Criș IVA (Lazarovici, Nemeti 1983, p. 26).

Prima etapă a grupului Pișcolt a fost definită pe baza materialelor de la Berea I și Pișcolt „Lutărie”, descoperiri în care sunt constatate cu pregnanță elemente preluate din fondul vechi Starčevo-Criș de fază IIIB-IVA prin formele bitronconice cu *Lippenrand*, barbotina organizată sau stropită, ciupituri, impresiuni cu unghia sau degetul. Caracteristică acestui orizont este pictura cu negru pe fondul vasului dar și apariția, este drept mai rară, a combinației dintre pictură și incizia curboliniară. Inciziile sunt prezente sub forma unor motive meandrice, zig-zag-uri, linii curboliniare (Lazarovici, Nemeti 1983, p. 27–28).

Pe spații largi pentru descoperirile de la Pișcolt „Lutărie” și Berea I. la care s-au mai adăugat în ultimii ani siturile de la Ciumești „La Silozuri”; Sîntandrei, Tiream, Urziceni „Crucea Vada” (Virag 2000–2004, p. 14), s-au găsit analogii printre materialele de la Tiszacsege-Sandgrube, Rétközberencs-Paradomb (Lazarovici, Nemeti 1983, p. 29) atribuite culturii Szatmar II (Kalicz, Makkay 1977, p. 22) la care cercetările ultimelor decenii au mai adăugat situl de la Kötelek-

Huszársarok (*Raczky* 1983, p. 161–194) și Tiszavalk-Négyes în Ungaria (*Raczky* 1989, p. 234) și cele din Slovacia de la Slavkovce, Zbudza, Malé Rašcovce și Zalužice-Malé Zalužice obiectivele 1B/91, 1/94, 2/94, toate aceste din urmă așezări sau complexe fiind atribuite de cercetarea slovacă grupului Proto-Kopčany (*Vizdal* 1997, p. 45–88).

Din punct de vedere cronologic, Berea I a fost considerată o etapă de formare a ceramicii liniare timpurii și a grupului cu ceramică pictată, fiind paralelă cu evoluția fazei Starčevo-Criș IVA. Descoperirile similare din Ungaria (Tiszacsege-Sandgrube, Rétközberencs-Paradomb) au fost atribuite culturii Szatmar II (*Kalicz, Makkay* 1977, p. 22) etapă care implică existența unui orizont anterior (Szatmar I). Asupra acestei denumiri au fost exprimate contraopinii atât în literatura română de specialitate (*Lazarovici, Nemeti* 1983, p. 27) cât și în cea maghiară. Evaluând din punct de vedere cronologic neoliticul timpuriu și mijlociu din bazinul Tisei, P. Raczky atribuie descoperirile Szatmar II, primei etape de evoluție a complexului Ceramicii Liniare Alföld (ALP I) pe care le consideră contemporane cu cele mai evolute ansambluri ale culturii Körös (*Raczky* 1989, p. 234) definite inițial ca Protovinča. Complexele cuprinse anterior în etapa Szatmar I (Nagyecsed, Tiszabezded, Méhtelek) aparținând în viziunea autorului unei variante a culturii Körös derivată din Transilvania (*Raczky* 1989, p. 234).

Deși nu avem intenția includerii în studiul nostru a polemicilor iscate în literatura maghiară pe seama descoperirilor „Protovinča” și atribuirilor Szatmar I -Szatmar II, pentru o mai bună înțelegere a fenomenelor, vom prezenta pe scurt ce înseamnă acești termeni pentru J. Makkay, în calitatea de „părinte”. Prin „Protovinča” au fost desemnate materiale care apar nu numai la sfârșitul culturii Körös, ci și ale căror prototipuri apar mult mai timpuriu în cele mai vechi ansambluri Körös. Astfel descoperirile „Protovinča” nu pot fi contemporane cu Vinča A1, A2, A3, cum sugerează Lazarovici, pentru că sunt descoperiri care preced cultura Vinča (*Makkay* 1996, p. 44–45). Deasemenea Makkay susține că în atribuirea descoperirilor de la Méhtelek etapei I a culturii Szatmar, nu a pierdut niciodată din vedere că aceste descoperiri aparțin grupului Körös.

Am făcut aceste precizări mai mult pentru că în literatura de specialitate termenul „Protovinča” are o valență cronologică, referitoare la etapa finală de dezvoltare a grupului Körös, pus în paralel cu Starčevo-Criș IVA și Vinča A2 (*Lazarovici* 1980, p. 24–29; *Raczky* 1989, p. 234–235), definirea diferită fiind cauzatoare de neînțelegeri.

Etapa a II-a evoluată, a grupului Pișcolt este atestată într-un număr mare de situri dintre care amintim Andrid, Berea Ciumești, Carei, Căpleni, Dindești, Moftinu Mic, Pișcolt, Tiream, Unimăt, Urziceni (*Virag* 2000–2004, p. 14). Este perioada de maximă dezvoltarea a motivisticii picturale, a tehnicii de lustruire. Pasta conține resturi organice foarte bine tocate. Se înregistrează o scădere

numerică a inciziei, registrul ornamental fiind dominat de pictură. Se pictează direct pe fondul lustruit al vasului de obicei de culoare portocalie cu brun, negru, roșcat sau roșu închis. Uneori pictura este bituminoasă de culoare neagră, stil care va deveni preponderent în etapa târzie.

Repertoriul de forme înregistrează apariția vaselor cu profil în S (comune tuturor descoperirilor neolitice și forme comune pe arii mai largi descoperirilor Szakalhat, Lumea Nouă, Esztár etc) și a vaselor cu buza lobată (din nou întâlnite frecvent în neo-eneoliticul transilvănean și nord-vestic).

Ceramica pictată specifică acestei etape a fost definită sub termenii de Ciumești evoluat, Săcuieni la Comșa (*Comșa Nanași* 1972, p. 10–15), în Ungaria ca Sátoralaújhely (*Korek* 1968, p. 15), Esztár (*Kalicz, Makkay* 1977, p. 52–56), iar în Slovacia ca grup Kopčany (*Vizdal* 1997, p. 71–88). Descoperirile similare din Ucraina Carpatică de la Rivne-Kismező II au fost atribuite etapei timpurii a PPC (Painted Pottery Culture) fiind analoage cu cele Kopčany (*Potusniak* 1997, p. 37).

Depășind puțin momentul cronologic marcat de etapa a II-a grupului Pișcolt, dorim să facem câteva precizări cu privire la ceea ce înseamnă pentru cercetarea neoliticului din Ucraina termenul de Painted Pottery Culture (PPC).

În sudul Ucrainei, ultimii 30 de ani de cercetare arheologică au dus la descoperirea a numeroase situri în care apar materiale ceramice pictate cu analogii în descoperirile contemporane din Ungaria, Slovacia, România, atribuite complexului PPC, evaluat pe parcursul a trei etape. Etapa timpurie este reprezentată de siturile grupului Kopčany în Slovacia, Sonkád în Ungaria, și Rivne-Kismező II în Ucraina, contemporane cu etapa timpurie a TLPC (Tisza Linear Pottery Culture).

Etapa mijlocie a PPC este reprezentată de situri atribuite grupului Rașcovce paralelizat de Šiška cu grupul Tiszadob (*Šiška* 1989, p. 135–138) contemporane cu etapa mijlocie a TLPC.

În etapa târzie a PPC au fost incluse descoperirile grupului Diakovo văzut ca o continuare firească a unui complex etnocultural determinat de ceramica pictată, din care au făcut parte grupurile Kopčany, Rașcovce, Esztár. Grupul a fost separat pe baza importurilor Bükk în două faze una paralelă cu etapele A-AB și cealaltă cu B-C (*Potushniak* 1997, p. 37–38). Același cercetător separă descoperirile cuprinse în Alföld Liniar Pottery sau Cultura Liniară Est Slovacă în două complexe: TLPC – care cuprinde grupurile cu ceramică incizată Barca III, Tiszadob, Szakálhat, Bükk și PPC din care fac parte grupurile Kopčany, Rașcovce, Esztár, Diakovo și descoperirile de tip Săcuieni (*Potushniak* 1997, p. 37). Din punct de vedere cronologic întreg complexul PPC a fost pus în paralel cu Vinča A-B2 contemporan cu Cultura Ceramicii Liniare din bazinul mijlociu al Dunării, format în afara bazinului superior al Tisei, paralel în etapa timpurie cu faza târzie a culturii Starčevo-Criș. În sudul Ucrainei, similar cu zona sudică a Slovaciei

(Nowak 1997, p. 37), comunitățile cu ceramică pictată apar gata formate. În cazul Ucrainei sunt semnalate ca materiale sporadice în siturile atribuite celei de-a două etape a grupului Starčevo-Criș al Tisei Superioare, ca apoi să fie înregistrate ca situri independente (Potushniak 1997, p. 38, Potushniak 2004, p. 64–65).

Din simpla enumerare a grupurilor care au fost incluse în ALP, PPC, Ceramica Linară Est Slovacă, se poate observa aria largă de răspândire și evoluția în mare parte similară. Fragmentarea pe grupe și denumirile diverse sub care apar aceste descoperiri sunt în ultimă instanță cauzatoare de confuzii. Din acest punct de vedere, consideram oportună gruparea lor sub o singură denumire după exemplul dat de Potushniak – Painted Pottery Culture, chiar dacă această formulă cuprinde probabil realitățile din Ucraina, rămânând în afara complexului descoperirile mai timpurii atribuite grupului Proto-Kopčany, grupului Szatmar II și prima etapă a grupului Pișcolt. Mai mult Vizdal palalelizează descoperirile de la Slavkovce -ob F/1998 cu grupul Szatmar II, AVK I și situl de la Rivne I, acesta din urmă atribuit grupului Starčevo-Criș al Tisei Superioare (Potushniak 2004, p. 59–61); Proto-Kopčany cu AVK II și Rivne II. Moment după care urmează prima etapă a complexului PPC paralel cu Kopčany și AVK II; PPC II cu o faza de tranziție Kopčany-Rașcovce și PPC III (grupul Diakovo) cu grupul Rașcovce (Vizdal 1997, p. 44, tabel cronologic).

După această incursiune în istoricul cercetărilor asupra grupurilor cu ceramică pictată, revenim la grupul Pișcolt, a cărei etapă mijlocie după modelul prezentat ar putea fi atribuită primei etape a complexului Painted Pottery Culture. Materialele caracteristice sunt în mare parte similare cu cele atribuite grupului Esztár, fazei de tranziție Kopčany-Rașkovce și grupul Rașkovce la rîndul lor paralele cu grupurile Tiszadob (exceptând prima fază) Szakalhat, Bükk și Vinča B1-B2 (Lazarovici, Nemeti 1983, p. 32; Raczky 1989, p. 235).

Cea de-a treia etapă a grupului Pișcolt marcată de descoperirile de la Pișcolt „Cărămidărie” (SMA), Berea X, Berea III, Căpleni „Togul lui Reok”, Căpleni „Canalul de irigații”; Halmeu-Vamă, Moftinu Mic „Pescărie B”, Sanislău „Curtea grajdurilor”, Vășad „Lutărie”, Vărzaru etc. (Virag 2004, p. 17–23) este caracterizată de un proces de decădere, pasta este degresată cu nisip sau mîl, lustrul este înlocuit de o angobă albă sau roșie peste care se pictează cu negru (Nemeti 1986–1987, p. 16–21), ornamentele incizate sunt extrem de rare (Lazarovici, Nemeti 1983, p. 33). Prima parte acestei etape a fost socotită contemporană cu faza I a culturii Tisza (Lazarovici, Nemeti 1983, p. 34) etapă paralelizată cu partea finală Vinča B2 (Raczky 1989, p. 235) timp în care mai supraviețuiesc ultimele comunități ale culturilor neoliticului mijlociu: Esztár, Bükk (Kalicz, Raczky 1987, p. 22).

Odată fixate palierele cronologice și culturale între care evoluează grupul Pișcolt cu cele trei etape stabilite până în prezent, putem să revenim la realitățile

culturale din Sălaj și să încercăm să includem în acest context și descoperirile noastre.

Până în prezent pe teritoriul județului, descoperiri ale grupului Pișcolt au fost identificate în siturile de la Porț „Corău”, Zăuan „Dâmbul Cimitirului”, Pericei „Keller tag”, Zalău „Valea Mitii”, Marca „Primăria nouă”, Buciumi „Centrul satului”. Cele mai timpurii materiale atribuite etapei a doua a grupului par să fie cele de la Zăuan cu analogii între descoperirile de la Sátorajaujhely, Tiszavasvári-Keresztfal, Esztár etc. (Lazarovici, Lakó 1981, p. 42–43, fig. 18). Pentru un alt grup de materiale provenite din săpătură (vasul cu două guri, vasul cu gura pătrată), dar care nu au putut fi separate de restul ceramicii Starčevo-Criș, au fost găsite similitudini tot în mediu liniar timpuriu (Băcuț Crișan 2006, p. 104–105).

Caracterul materialului ceramic atribuie descoperirile de la Pericei „Keller tag” ca fiind ulterioare celor de la Zăuan. Din descrierea conținutului ceramic al celor două complexe amintim pe scurt prezența motivelor cu triunghiuri pline și a benzilor hașurate trasate pe un fond lustruit brun închis sau ocră și motivelor de esență geometrică pe fondul vasului. Prezența unor forme ca vasele cu buza lobată care apar începând cu etapa a doua, pictura cu negru, degresarea cu materie organică, măr sau nisip, cele câteva fragmente decorate cu ciupituri sau tăieturi ne fac să atribuim așezarea de la Pericei grupului Pișcolt sfârșitul etapei II – începutul etapei III.

Puțin mai târziu, dar fără a depăși prea mult începutul fazei finale a grupului, situăm descoperirile de la Porț „Corău”, cu rezervele date de caracterul special al complexului din care au fost recoltate (mormânt). Și în cazul acestor piese am remarcat cele două modalități de aplicare a picturii, dar cu preponderența utilizării angobei albe de slabă calitate ca fond pictural. Motivele de esență geometrică, care par să fie preferate la Porț, sunt întâlnite încă din etapa a doua a grupului. Bune analogii pentru ceramica de la Porț „Corău” găsim în complexul C1 de la Urziceni (Virag 2004, p. 46–51; fig. 5), cu precizarea că la Porț, ca și la Pericei, nu apar fragmente decorate cu motive meandrice specifice etapei evoluată. În schimb sunt frecvente motivele spiraliere constituite dintr-o linie groasă care marchează motivul format din linii subțiri.

Cele 6 puncte cu descoperiri de pe teritoriul județului Sălaj, indică o largire a ariei de răspândire a grupului, mai ales în etapa evoluată și târzie. Trei dintre situri sunt dispuse pe valea Barcăului (Porț, Marca, Zăuan), unul pe valea Crasnei (Pericei), unul pe Valea Zalăului (Zalău) și unul pe valea Agrijului (Buciumi). Urmărind distribuția siturilor pe hartă remarcăm cele două căi principale Crasna și Barcăul, secundar Valea Zalăului, ca zone de penetrare a comunităților Pișcolt spre Transilvania unde sunt pomenite descoperiri asemănătoare cu cele de la Zalău „Valea Miții” la Aiton (Lazarovici, Nemeti 1983, p. 20) și Gilău (Kalmar

1982, p. 247–252; *Kalmar* 1990–1991, p. 39). Trebuie să precizăm că descoperirile de la Gilău au fost cuprinse în așa numitul grup Gilău, considerat ca „ceea ce a mai rămas din comunitățile grupului Pișcolt și a grupului Lumea Nouă” (*Maxim* 1999, p. 97). Au fost identificate importuri ale acestui grup în ultimele două nivele de la Suplacu de Barcău (*Ignat* 1998, p. 49), la Baciș „str. Nouă” la nivel Petrești AB și nivelul II/III de la Iclod și la Țaga (*Maxim* 1999, p. 97).

Noi vedem aceste descoperiri doar ca penetrări ale grupului Pișcolt în Transilvania și nu ca un grup aparte. Apariția unor materiale „gen grupul Gilău” la Suplac nu pot fi considerate importuri, mai ales că în acest punct au fost detectate complexe aparținând grupului Pișcolt, iar în prima etapă a grupului Suplac, așa cum a fost definită până în prezent, sunt frecvente elemente specifice Pișcolt. Utilizarea în pastă a mărului nu poate fi considerată specifică unei anume etape, cercetările noastre de la Porț și Pericei identificând numeroase fragmente ceramice cu acest degresant în toate nivelurile de locuire. Tipul de pictură și tehnica de manufacturare a ceramicii descoperită la Gilău, este caracteristică pentru etapa târzie a grupului cu bune analogii la Pișcolt-SMA, Zalău „Valea Miții”, Porț „Corău”.

Dacă asupra originii descoperirilor Pișcolt, Szatmar II (ca primă etapă ALP), au fost emise mai multe opinii în mare parte congruente, nu același lucru putem spune despre sfârșitul acestor comunități. Pe teritoriul județului Satu Mare, unde s-a înregistrat cea mai mare densitate de locuire a grupului, după descoperirile de ultimă fază, există doar situri care pot fi atribuite culturii Oradea-Salca-Herpay (*Nemeti* 1986–1987, p. 21–29, fig. 16–25; *Iercoșan* 1997, p. 23–30). Elemente clare Pișcolt care să nu fie puse în legătură cu o locuire specifică grupului, au fost remarcate în prima etapă a grupului Suplac, pentru care s-au specificat legăturile cu grupul Pișcolt „care se menține încă” (*Ignat* 1998, p. 21).

Pentru cercetările mai vechi am încercat identificarea acestor elemente așa cum reies din literatura grupului Suplac (*Ignat* 1998, p. 43, 52–53). Acestea ar fi următoarele:

1. utilizarea ca fond pictural a unei angobe roșiatice–care apare în ultima etapă Pișcolt (*Nemeti* 1986–198, p. 16), dar și în grupul Esztár (*Goldman, Szénászký* 1994, p. 225–230, pl. I, II);

2 motivele spiralice aplicate la exteriorul vasului – de obicei cupă, tehnica decorului la exterior se pierde pe parcursul evoluției grupului preferându-se aplicarea picturii în interiorul vaselor, la exterior de cele mai multe ori fiind trasate doar dungi late cu diverse trasee.

Au mai fost precizate vasele cu butoni din interior, forme care după cum a fost dovedit de cercetările ultimilor ani sunt prezente aproape în toate grupurile identificate în nord-vestul României și Transilvania. O parte dintre aceste elemente le-am identificat și noi la Porț și Pericei. Deasemenea punem pe seama

influențelor Pișcolt, apariția în repertoriul de forme specific descoperirilor de tip Suplac a numeroaselor vase cu picior înalt. Aceste influențe sau poate chiar un aport de populație vor da în final coloritul deosebit al descoperirilor de tip Suplac de Barcău, ale căror caracteristici sunt în esența specifice descoperirilor grupului Cluj.

Așezările identificate pe teritoriul județului Sălaj arată o posibilă cale de mișcare dar și modificări de stil pictural. Diseminarea comunităților, o posibilă absorbție în cadrul altor fenomene culturale precum și transformarea modului de manifestare materială datorată contactelor diverse, pot fi câteva ipoteze în privința dispariției acestui grup.

Pișcolt I	Szatzmár II	AVK I	Protolinari Slavkovce ob. F/1998	Rivne I	Vinča A2	Starčevo-Criș IVA
	Barca III	AVK I/II	Protokoppany		Vinča A3	Starčevo-Criș IVB
		AVK II	Kopkany	Rivne II		
Pișcolt IIA	Tiszadob I Sátorajújhely	AVK III	Kopkany- Rašcovce	PPC II	Vinča A/B-B1	
Pișcolt IIB	Tiszadob Bükk, Esztár, Szakálhát	AVK IV	Rašcovce grup	PPC III Diakovo I	Vinča B1/B2	
Pișcolt III	Bükk, Esztár, Szakálhát			Diakovo II	Vinča B2	
		Tisza I			Vinča C	

LIST OF PLATES

- Pl. 1.** The map of discoveries: 1 – Porț „Corău”; 2 – Zăuan „Dâmbul Cimitirului”; 3 – Pericei „Keller Tag”; 4 – Zalău „Valea Mâții”; 5 – Marca „Primăria Nouă”; 6 – Buciumi „Centrul satului”
- Pl. 2.** Porț „Corău” – M2
- Pl. 3.** Porț „Corău” – M2 pottery
- Pl. 4.** Porț „Corău” – M2 pottery
- Pl. 5.** Porț „Corău” – M2 pottery
- Pl. 6.** Pericei „Keller tag” – objective C52, S11/2004
- Pl. 7.** Pericei „Keller tag” – objective C52, S11/2004
- Pl. 8.** Pericei „Keller tag” – C52 pottery
- Pl. 9.** Pericei „Keller tag” – C52 pottery
- Pl. 10.** Pericei „Keller tag” – C52 pottery
- Pl. 11.** Pericei „Keller tag” – C52 pottery
- Pl. 12.** Pericei „Keller tag” – C52 pottery
- Pl. 13.** Pericei „Keller tag” – objective C112, S17/2004
- Pl. 14.** Pericei „Keller tag” – C112 – pottery
- Pl. 15.** Pericei „Keller tag” – pottery from L3/1999

Pl. 16. Pericei „Keller tag” – pottery from L3/1999

Pl. 17. Zalău „Valea Mișii” – pottery

Pl. 18. Zalău „Valea Mișii” – pottery

Pl. 19. Zalău „Valea Mișii” – pottery

Pl. 20. Marca „Primăria Nouă” – C8

Pl. 21. Marca „Primăria Nouă” – pottery

Pl. 22. Marca „Primăria Nouă” – pottery

Pl. 23. Marca „Primăria Nouă” – pottery

Pl. 24. Marca „Primăria Nouă” – pottery

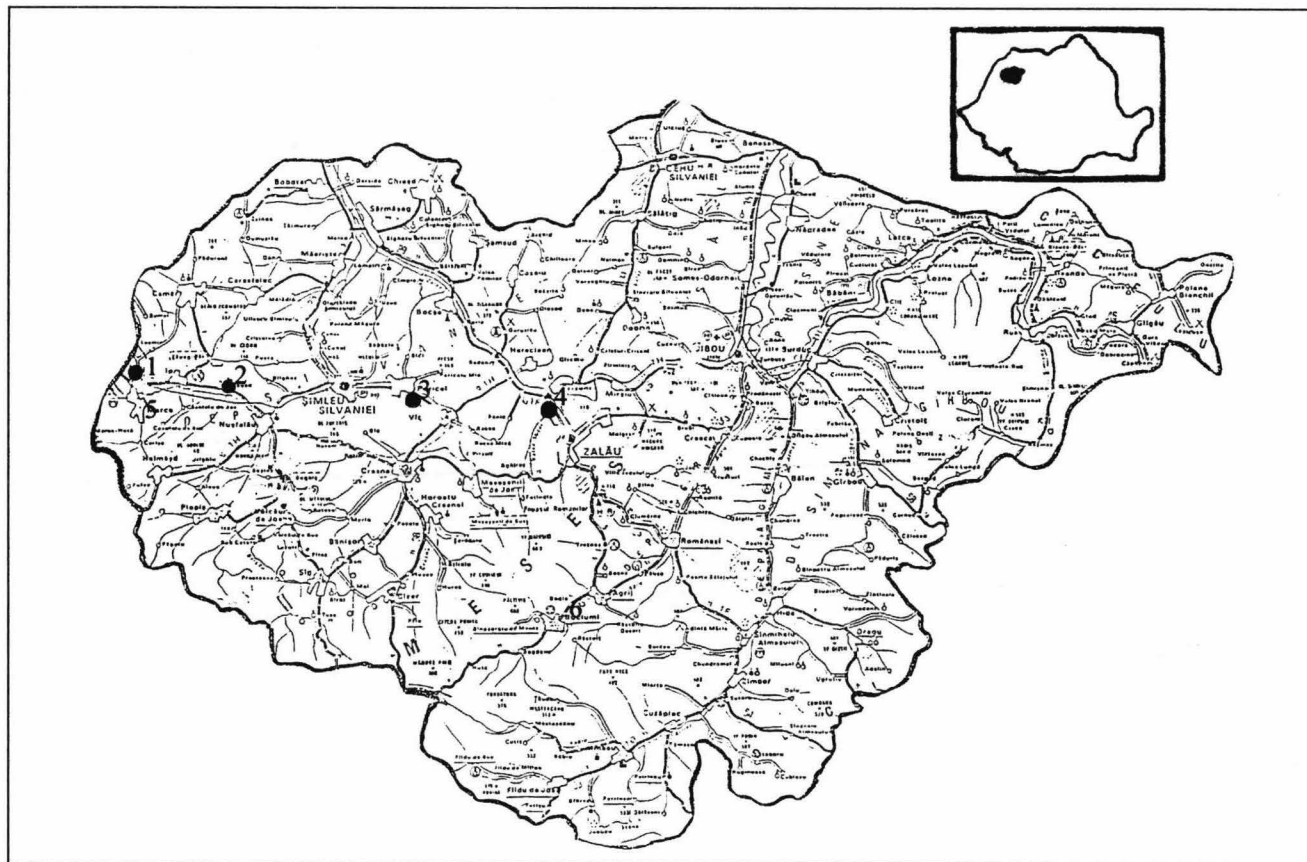
Pl. 25. Marca „Primăria Nouă” – pottery

BIBLIOGRAFIE

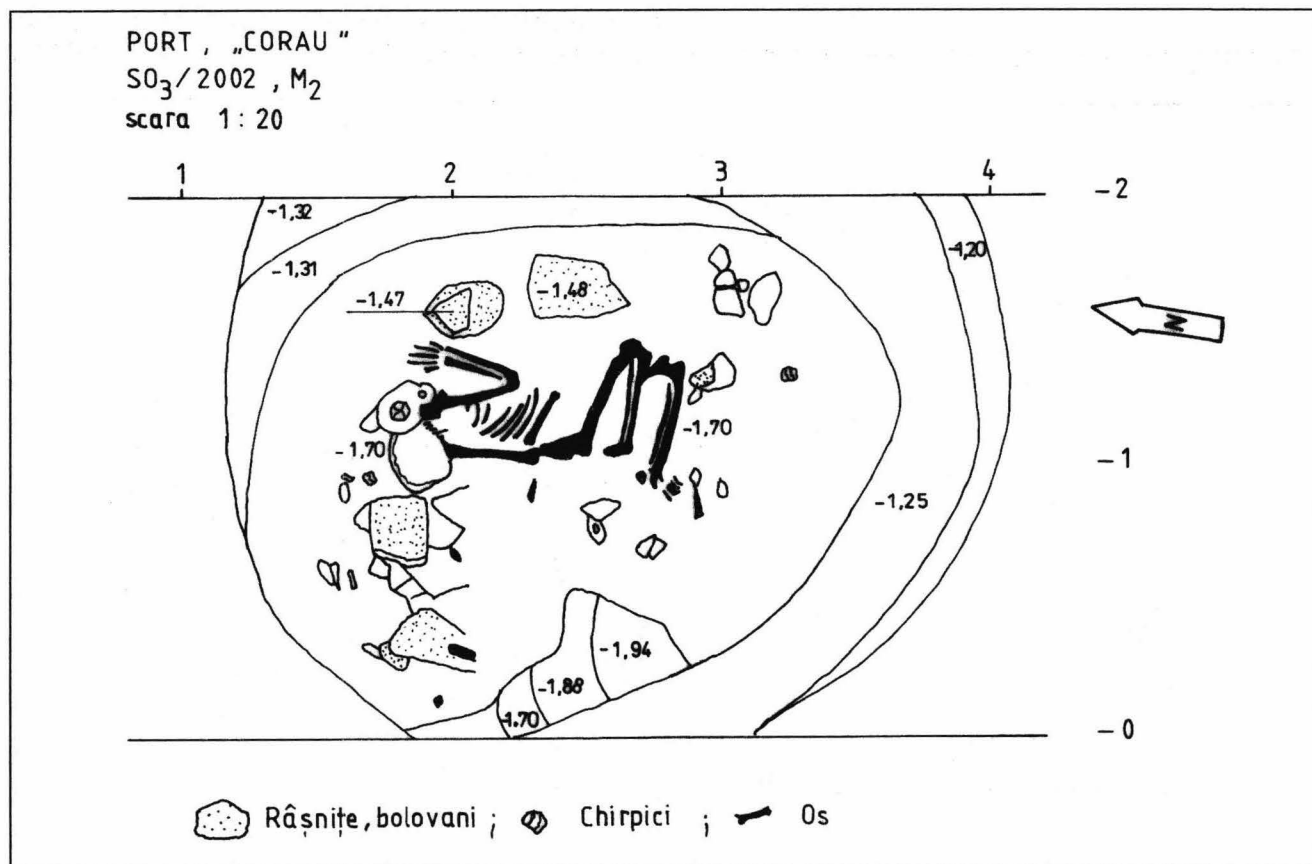
Băcueț Crișan	2004	S. Băcueț Crișan, <i>Burial Rites in the Neolithic in Northwest Romania</i> , în <i>JAME</i> , XLVI, 2004, p. 71–83.
Băcueț Crișan	2006	S. Băcueț Crișan, <i>The Starčevo-Criș settlement from Zăuan „Dâmbul Cimitirului”. Old and new viewpoints</i> în <i>Studii de preistorie</i> , III, p. 99–123.
Băcueț Crișan,
Braica	2003	S. Băcueț Crișan, C. Braica, <i>Raport preliminar de cercetare arheologică a sitului de la Pericei” Keller tag</i> ”, în <i>AMP</i> , XXV, 2003, p. 9–16.
Băcueț Crișan
Băcueț Crișan	2003	D. Băcueț Crișan, S. Băcueț Crișan, <i>Cercetări arheologice pe teritoriul orașului Zalău</i> , Bibliotheca Musei Porolissensis, V, Zalău 2003.
Bejinariu, Băcueț
Crișan	2007	I. Bejinariu, D. Băcueț Crișan, <i>Șantierul arheologic Marca „Primăria Nouă”</i> , în <i>Cronica cercetărilor arheologice din România, Campania 2006</i> , Tulcea 2007, p. 223–224.
Comșa	1963	E. Comșa, <i>Kvoprosu o periodizatii neoliticeskih kultur na severo-zapade RNR</i> , în <i>Dacia</i> , VII, 1963, p. 477–484.
Comșa, Nanași	1971	E. Comșa, Z. Nanași, <i>Mormântul neolitic descoperit la Săcuieni</i> , în <i>SCIV</i> , 22, 4, p. 633–636.
Comșa Nanași	1972	E. Comșa, Z. Nanași, <i>Date privitoare la ceramica pictată din epoca neolitică din Crișana</i> , în <i>SCIV</i> , 23, 1, 1972, p. 3–18.
Goldman,
Szenaszky,	1994	G. Goldman, J. Szenaszky, <i>Die neolitische Esztar –Gruppe in Ostungarn</i> , în <i>JAME</i> , XXXVI, 1994, p. 225–230.
Ignat	1987	D. Ignat, <i>Așezarea neolitică de la Tășad aparținând grupului Suplacu de Barcău</i> , în <i>Crisia</i> , XVII, 1987, p. 12.
Ignat	1998	D. Ignat, <i>Grupul cultural neolitic Suplacu de Barcău</i> , Editura Mirton, Timișoara, 1998.
Kalmar	1982	Z. Kalmar, <i>Descoperiri eneolitice la Gilău</i> , în <i>AMN</i> , XIX, 1982, p. 247–252.
Kalmar	1990–1991	Z. Kalmar, <i>Despre organizarea internă și fluctuațiile etnic culturale din grupul Iclod</i> , în <i>AMP</i> , XIV–XV, 1990–1991, p. 37–42.
Kalicz; Makkay	1977	N. Kalicz, J. Makkay, <i>Die linienbandkeramic in der großen ungarischen Tiefebene</i> , Budapest, 1977.

Kalicz, Raczky	1987	N. Kalicz, P. Raczky, <i>The Late Neolithic of the Tisza Region. A survey of recent archaeological research</i> , în L. Talas, <i>The Late Neolithic of the Tisza Region.</i> , Budapest-Szolnok 1987, p. 11–30.
Korek	1968	J. Korek, <i>Die Linienbandkeramik auf dem Alföld</i> , în MFME, 2, 1968, p. 13–20.
Lazarovici	1980	Gh. Lazarovici, <i>Câteva probleme privind sfârșitul neoliticului timpuriu din N-V-ul României</i> , în AMN, XVII, 1980, p. 13–29.
Lazarovici	1986	Gh. Lazarovici, <i>Neoliticul târziu din nord-vestul României (Sălajul, Clujul, Bihorul, Sătmarul)</i> în AMP, X, 1986, p. 15–46.
Lazarovici, Lako	1981	Gh. Lazarovici, E. Lako, <i>Săpăturile de la Zăuan-campania 1980 și importanța acestor descoperiri pentru neoliticul din nord-vestul României</i> , în AMN, XVIII, 1981, p. 13–44.
Lazarovici, Nemeti	1983	Gh. Lazarovici, I. Nemeti, <i>Neoliticul dezvoltat din nord-vestul României (Sălajul, Sătmarul și Clujul)</i> , în AMP, VII, 1983, p. 17–60.
Lazarovici și colaboratorii	2003	Gh. Lazarovici și colab, <i>Șantierul arheologic Suplacu de Barcău</i> , în <i>Cronica cercetărilor arheologice din România, campania 2002</i> , Covasna 2003, p. 305–309.
Matei și colaboratorii	2003	Al. V. Matei și colab, <i>Șantierul arheologic Porț „Corău”</i> , în <i>Cronica cercetărilor arheologice din România, campania 2002</i> , Covasna 2003, p. 246–248.
Matei și colab	2005	Al. V. Matei și colab, <i>Șantierul arheologic Pericea „Keller tag”</i> , în <i>Cronica cercetărilor arheologice din România, campania 2004</i> , Mangalia 2005, p. 259–262.
Maxim	1999	Z. Maxim, <i>Neo-eneoliticul din Transilvania</i> , Bibliotheca Musei Napocensis, XIX, Cluj Napoca 1999.
Makkay	1996	J. Makkay, <i>Theories about the Origin, the Distribution and the End of the Koros Culture</i> , în <i>The fingers of three words: hunters, gatherers and farmers in the Middle Tisza Valley</i> , Szolnok, 1996, p.35–53.
Nemeti	1986–1987	I. Nemeti, <i>Descoperiri din neoliticul târziu în valea Crasnei</i> , în St.Com. Satu Mare, VII–VIII, 1986–1987, p. 15–61.
Nemeti	1999	I. Nemeti, <i>Repertoriul arheologic al zonei Carei</i> , Institutul Român de Tracologie, București 1999.
Nowak	1997	M. Nowak, <i>Regional settlement patterns of the Early Phases of the Eastern Linear Pottery Culture in the Eastern Slovakian Lowland</i> , în J. Kozłowski, <i>The Early Pottery Culture in Eastern Slovakia</i> , Krakow, Polska Akademia, 1997, p. 15–37.
Potusniak	1997	M. Potusniak, <i>Some results of research on the Middle Neolithic layer from a multilevel settlement near the village of Zastavne/Zapuony-Kavadomb in the Carpathian Ukraine</i> , în JAME, 1997, p. 35–50.
Potusniak	2004	M. Potusniak, <i>Data to the question of the Stračevo Körös Culture dwellings in the Upper Tisza Region</i> , în JAME, XLVI, 2004, p. 53–69.
Raczky	1983	P. Raczky, <i>A korai neolitikumból a középső neolitikumba való átmenet kérdései a Közép-és felső-Tizavidéken (Questions of transition between The Early and Middle Neolithic in the Middle and Upper Tisza Region)</i> în Arch.Ert 110, 1983, p. 161–194.

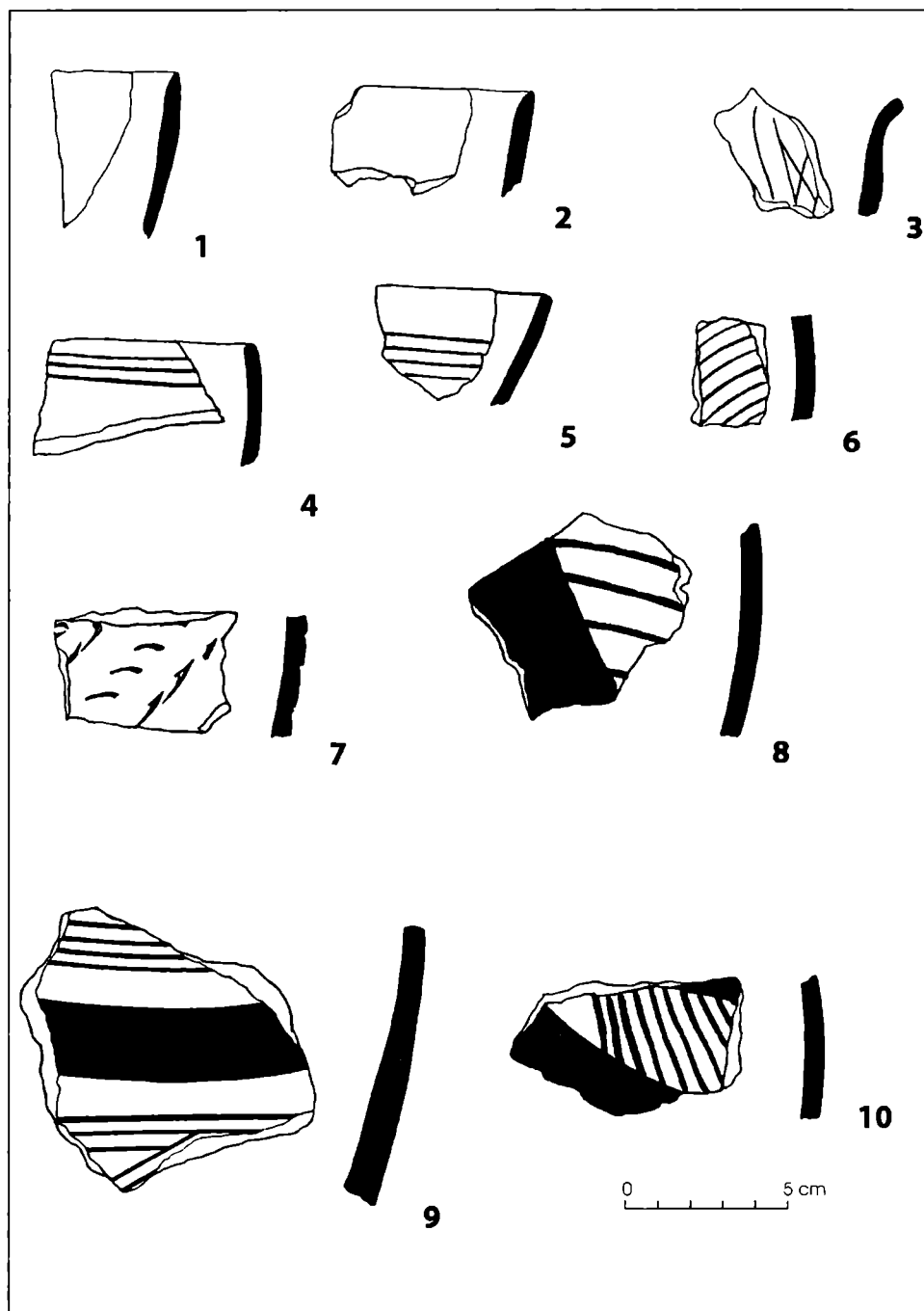
Raczky	1989	P. Raczky, <i>Chronological Framework of the Early and Middle Neolithic in the Tisza Region</i> , in <i>Neolithic of Southeastern Europe and its near eastern connections</i> , <i>Varia Arch. Hung. II</i> , Budapesta 1989, p. 233–242.
Siska	1989	Siska, <i>Kultura s východnou lineárnou keramikou na Slovensku</i> , Bratislava, 1989.
Virag	2000–2004	C. Virag, <i>Așezările grupului neolitic Pișcolt în nord vestul României</i> , in <i>SC Satu Mare</i> , XVII–XXI/I, 2000–2004, p. 13–26.
Virag	2004	C. Virag, <i>Cercetări arheologice la Urziceni „Vamă”</i> , in <i>AMP</i> , XXVI, 2004, p. 41–76.
Vizdal	1997	M. Vizdal, <i>Pottery finds</i> , in J. Kozłowski, <i>The Early Pottery Culture in Eastern Slovakia</i> , Krakow, Polska Akademia, 1997, p. 43–266.

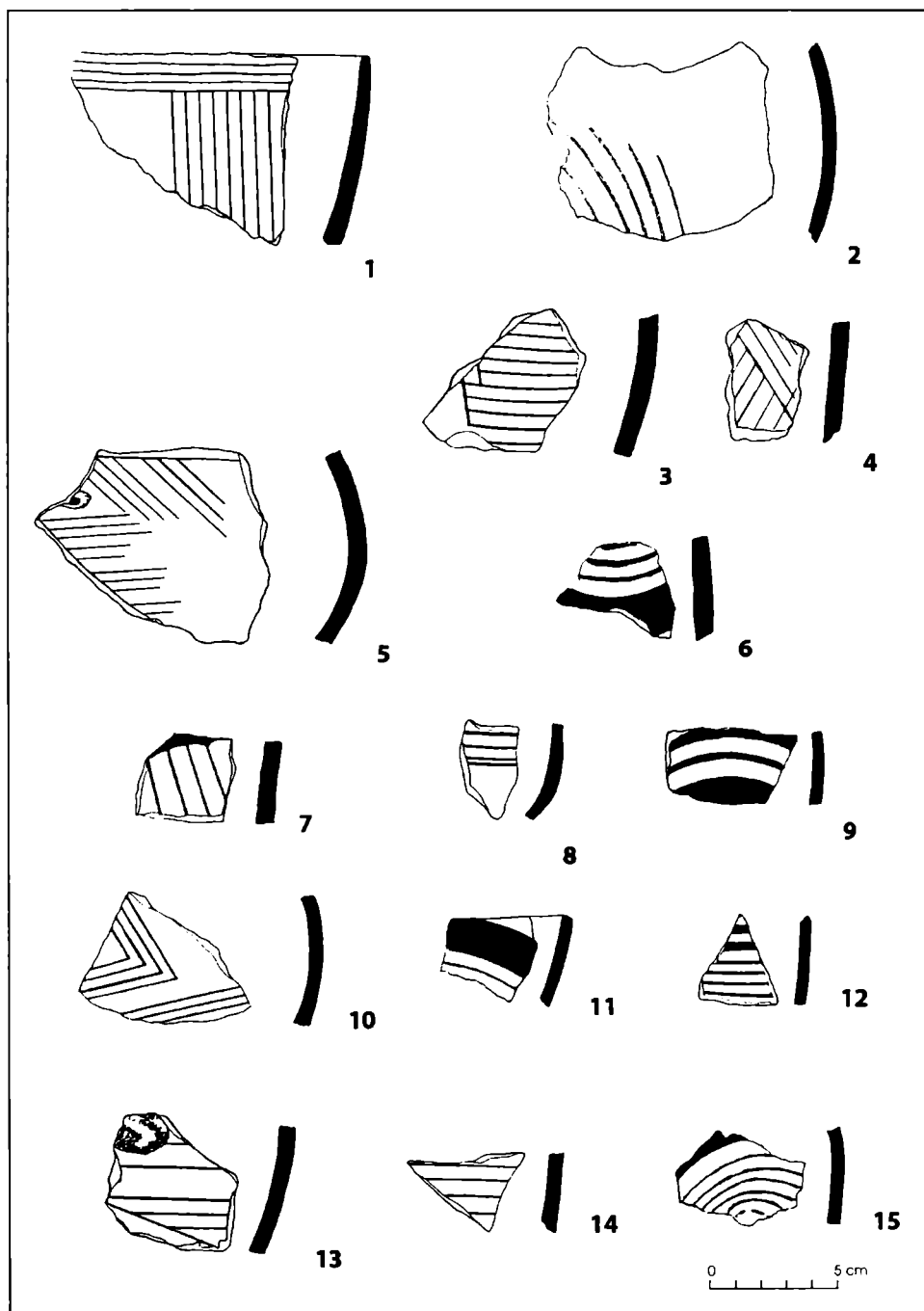
Pl. 1. Harta descoperirilor: 1 – Porț „Corău”; 2 – Zăuan „Dâmbul Cimitirului”; 3 – Pericei „Keller Tag”; 4 – Zalău „Valea Mâții”; 5 – Marca „Primăria Nouă”; 6 – Buciumi „Centrul satului”

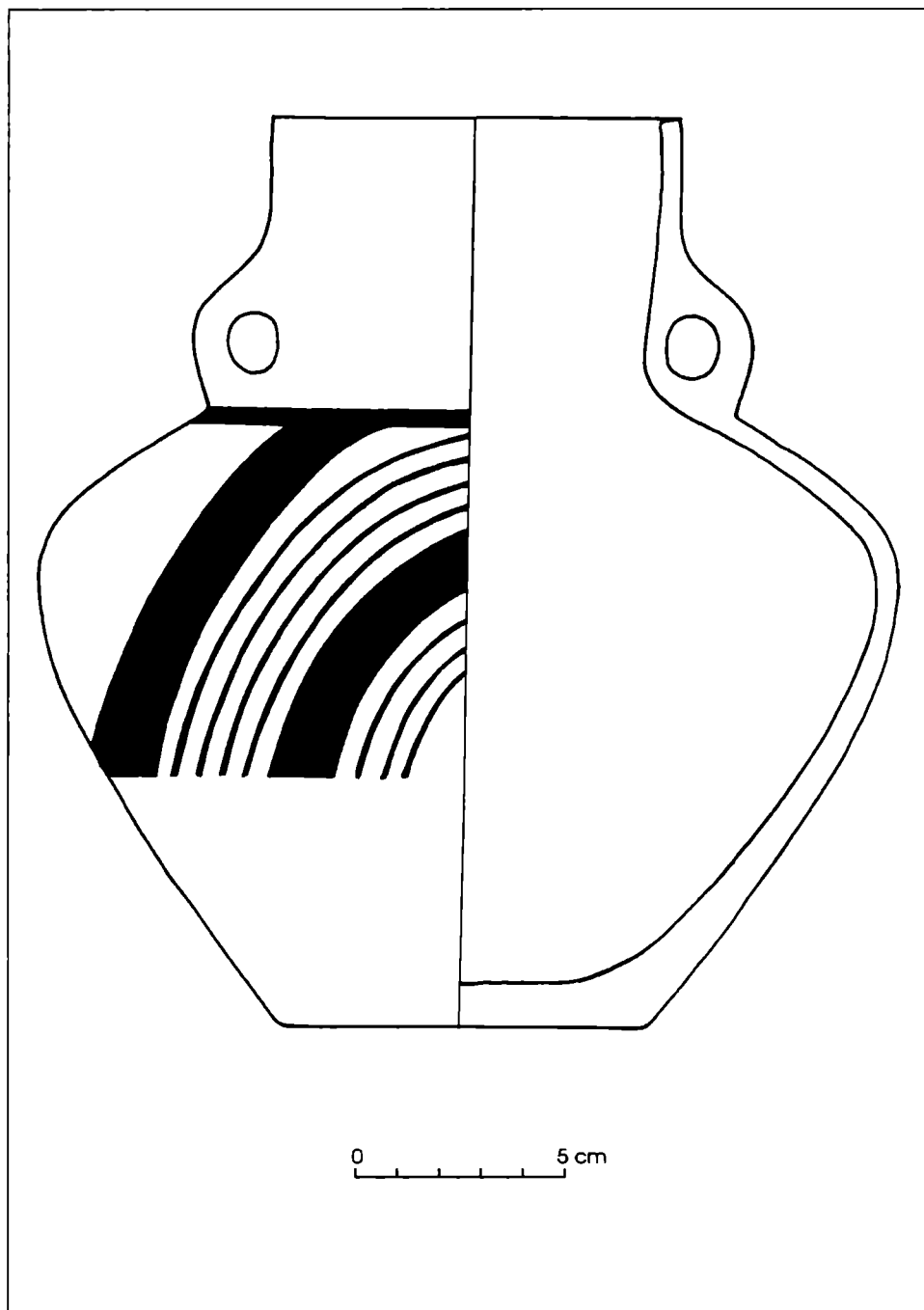
Pl. 2. Port „Corău” – plan M2

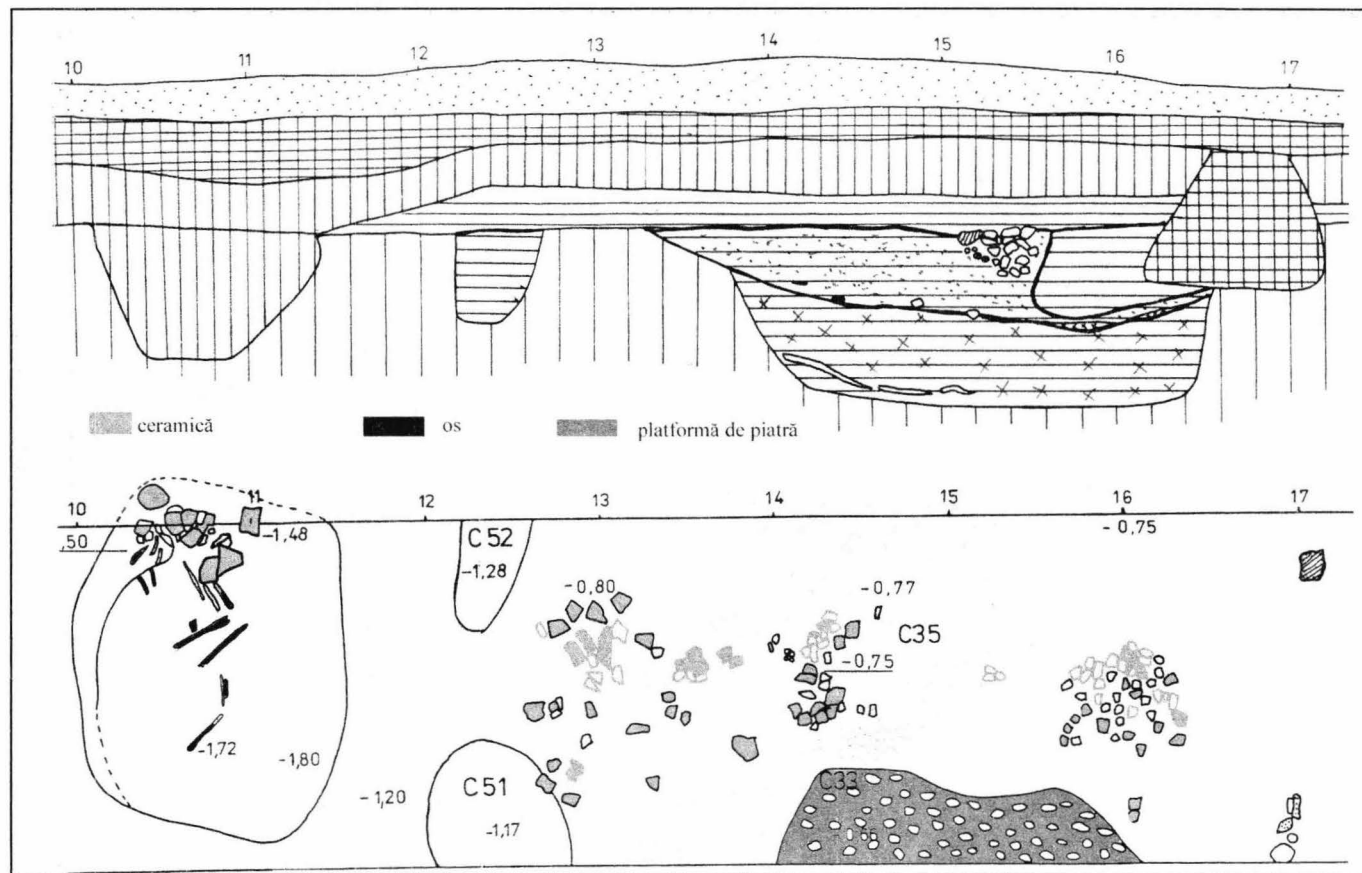
Pl. 3 Porț „Corău” – M2 ceramică

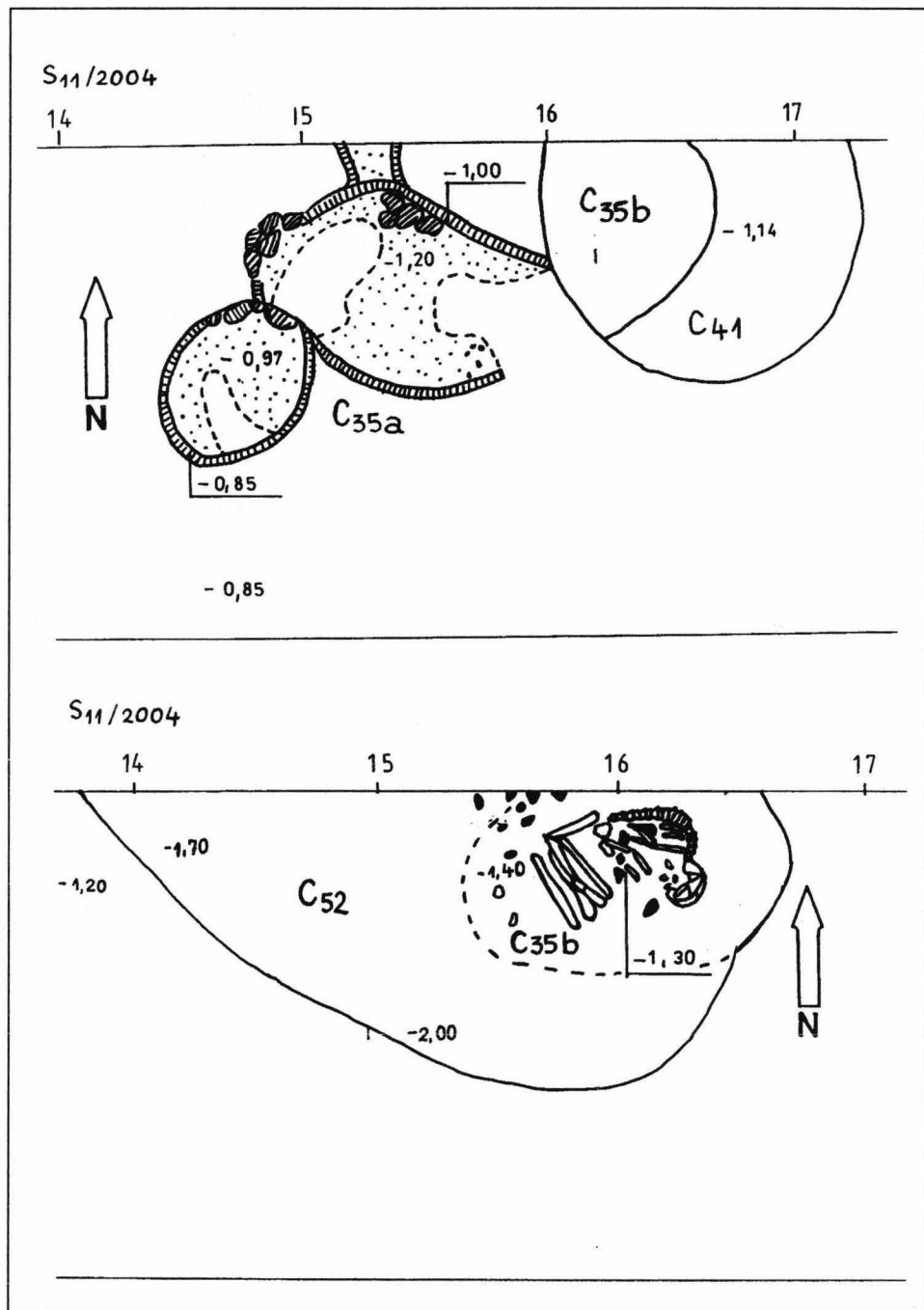
Pl. 4 Porț „Corău” – M2 ceramică

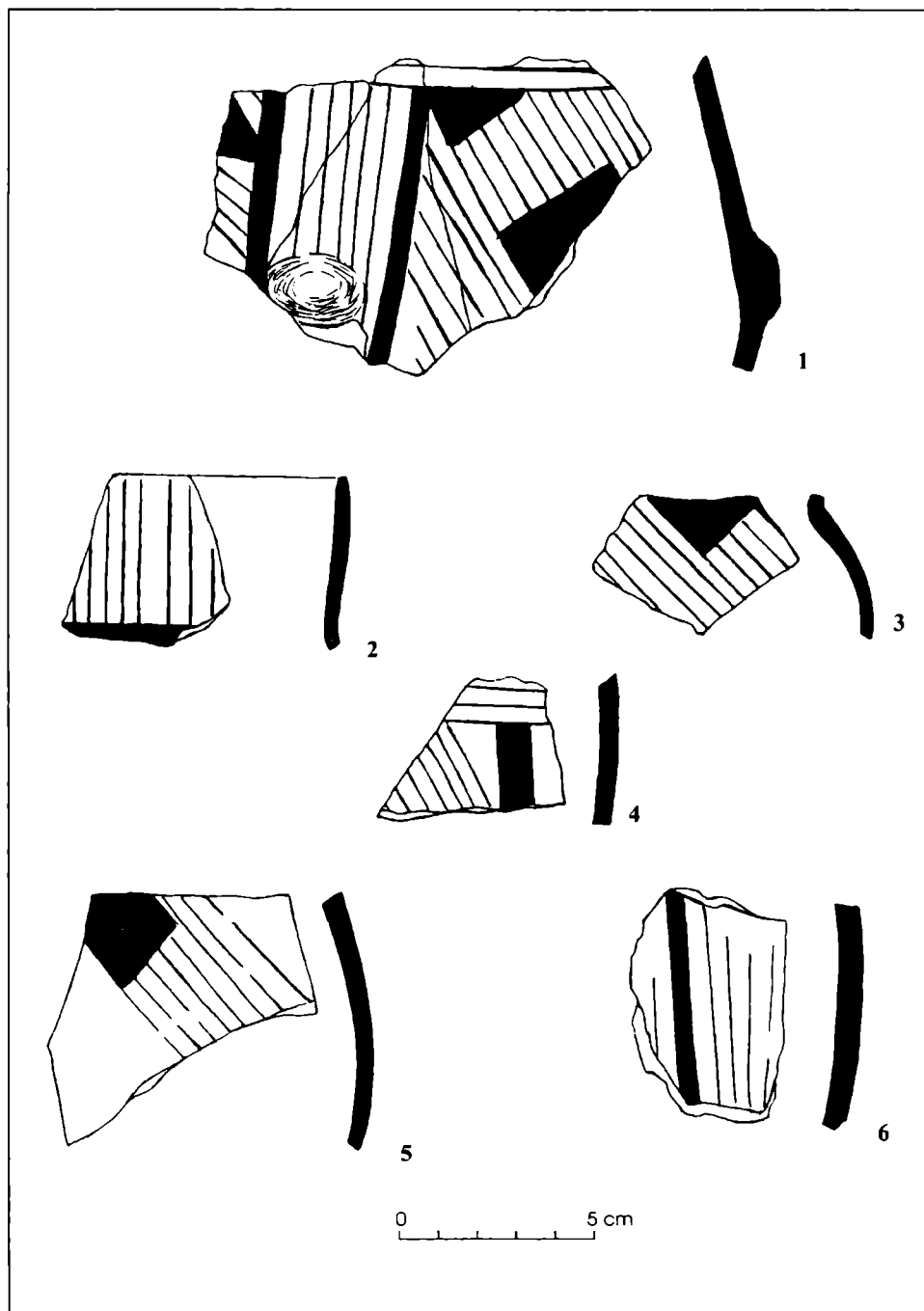
Pl. 5 Porț „Corău” – M2 – vas întregibil

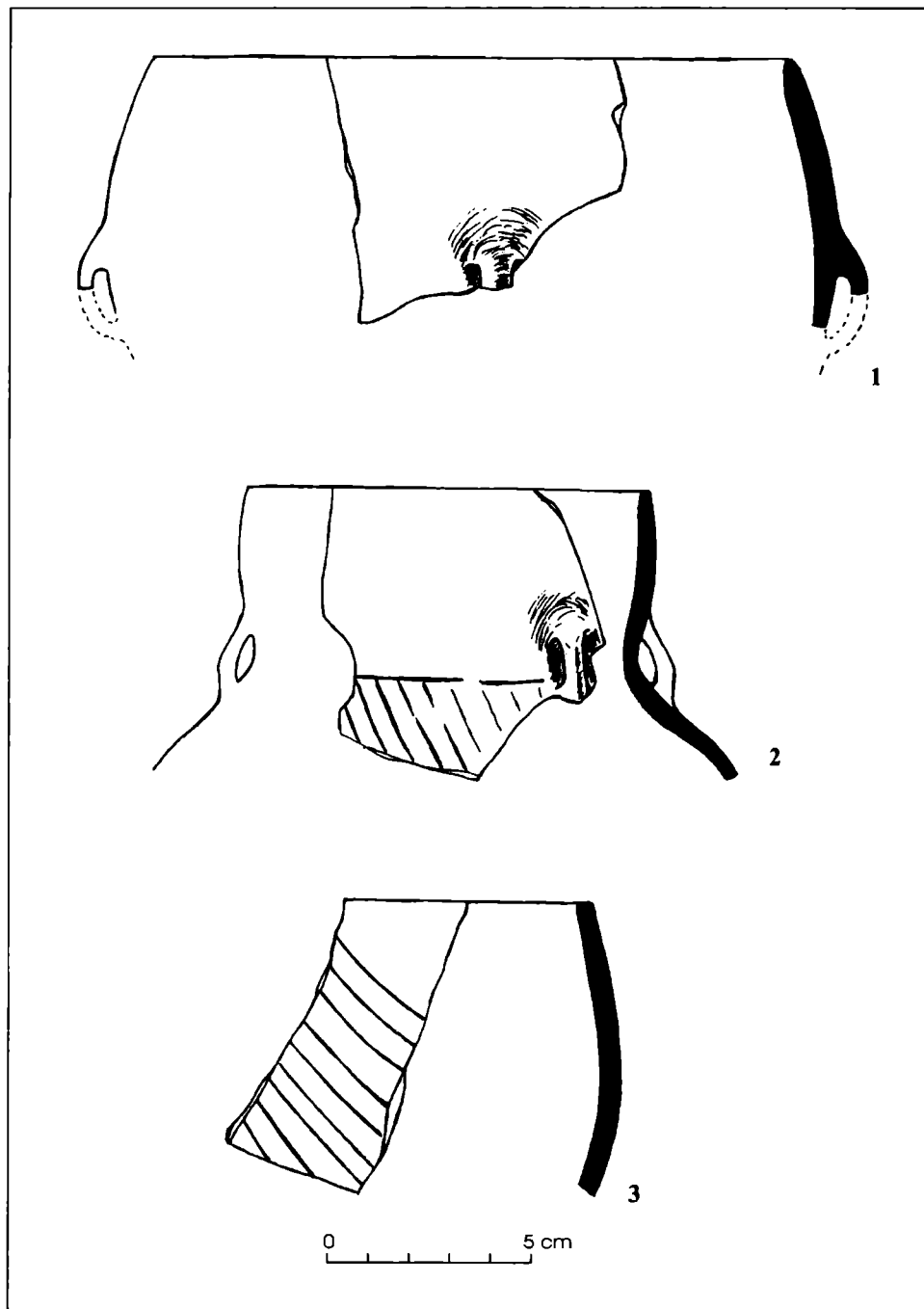
Pl. 6 Pericea „Keller tag” – profil C52, S11/2004

Pl. 7 Pericei „Keller tag” – plan C52, S11/2004

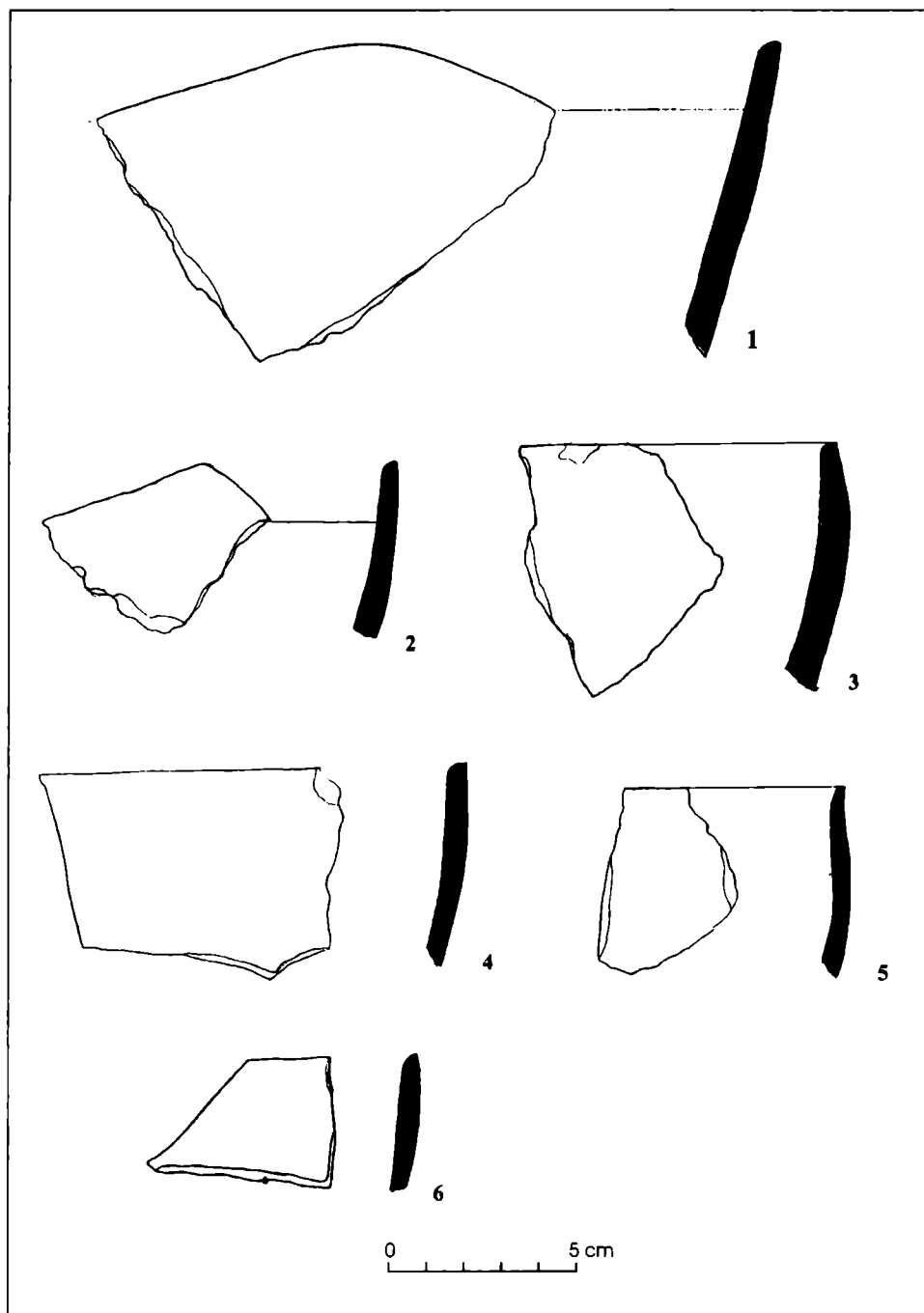
Pl. 8. Pericei „Keller tag” – C52 ceramică

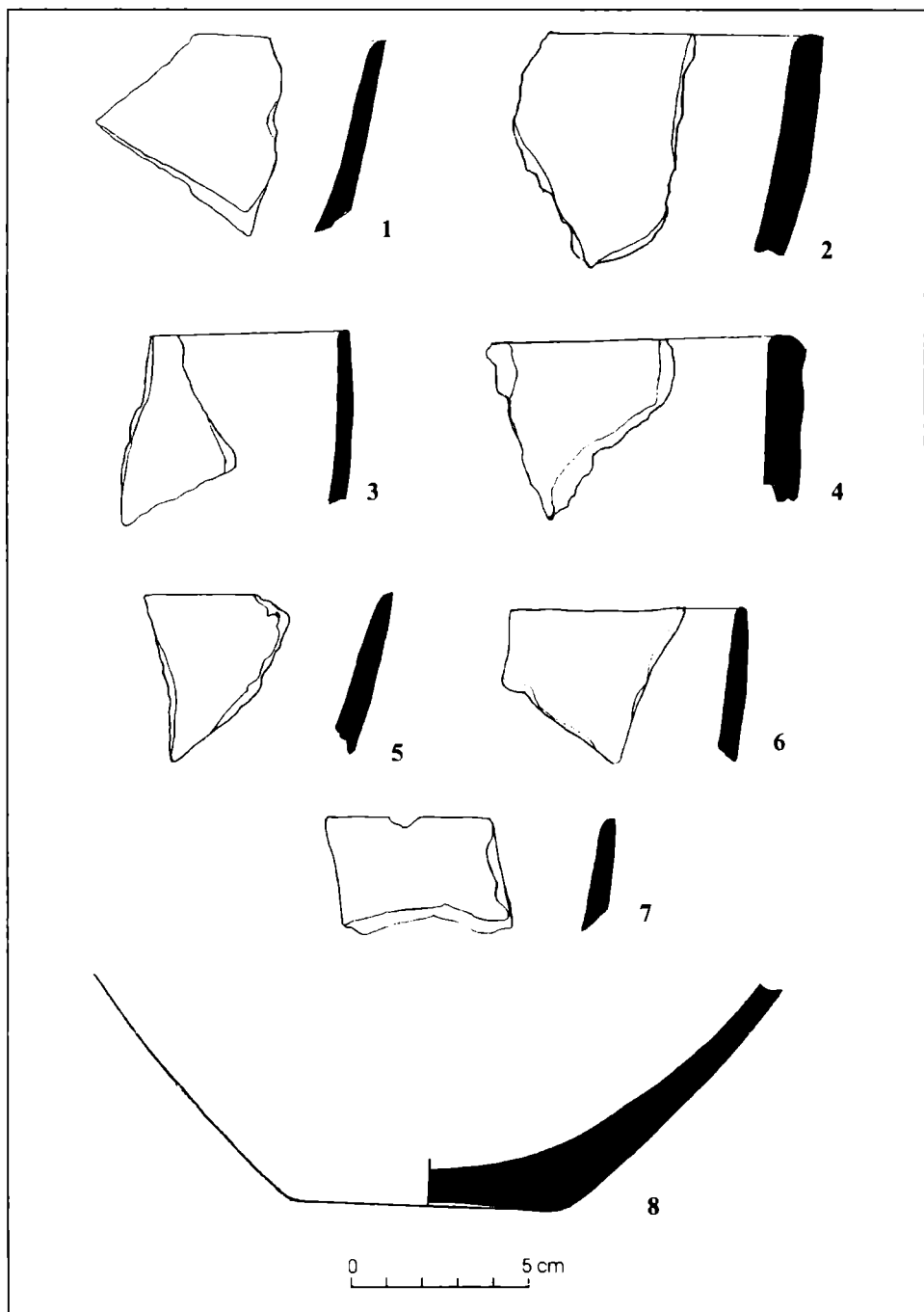
Pl. 9 Pericei „Keller tag” – C52 ceramică

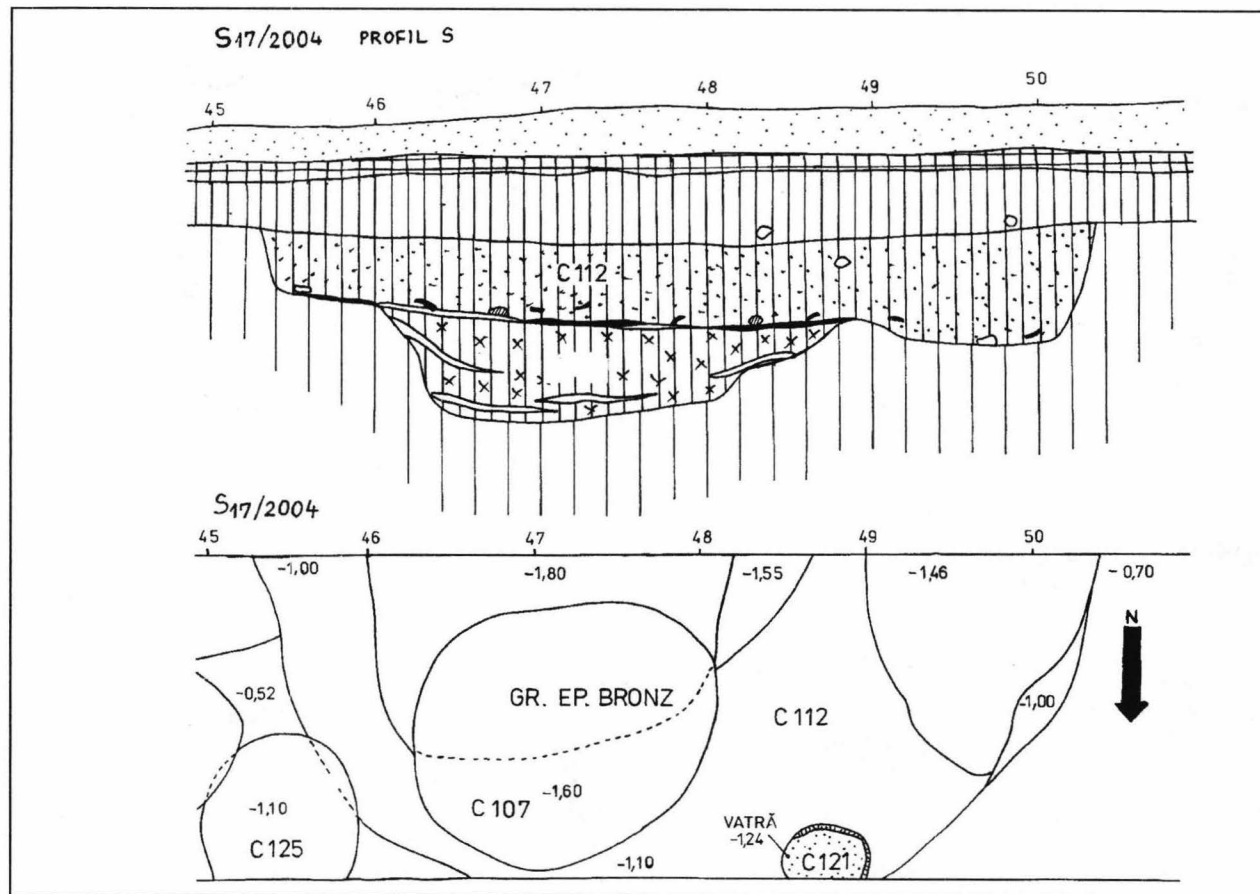
Pl. 10 Pericei „Keller tag” – C52 ceramică

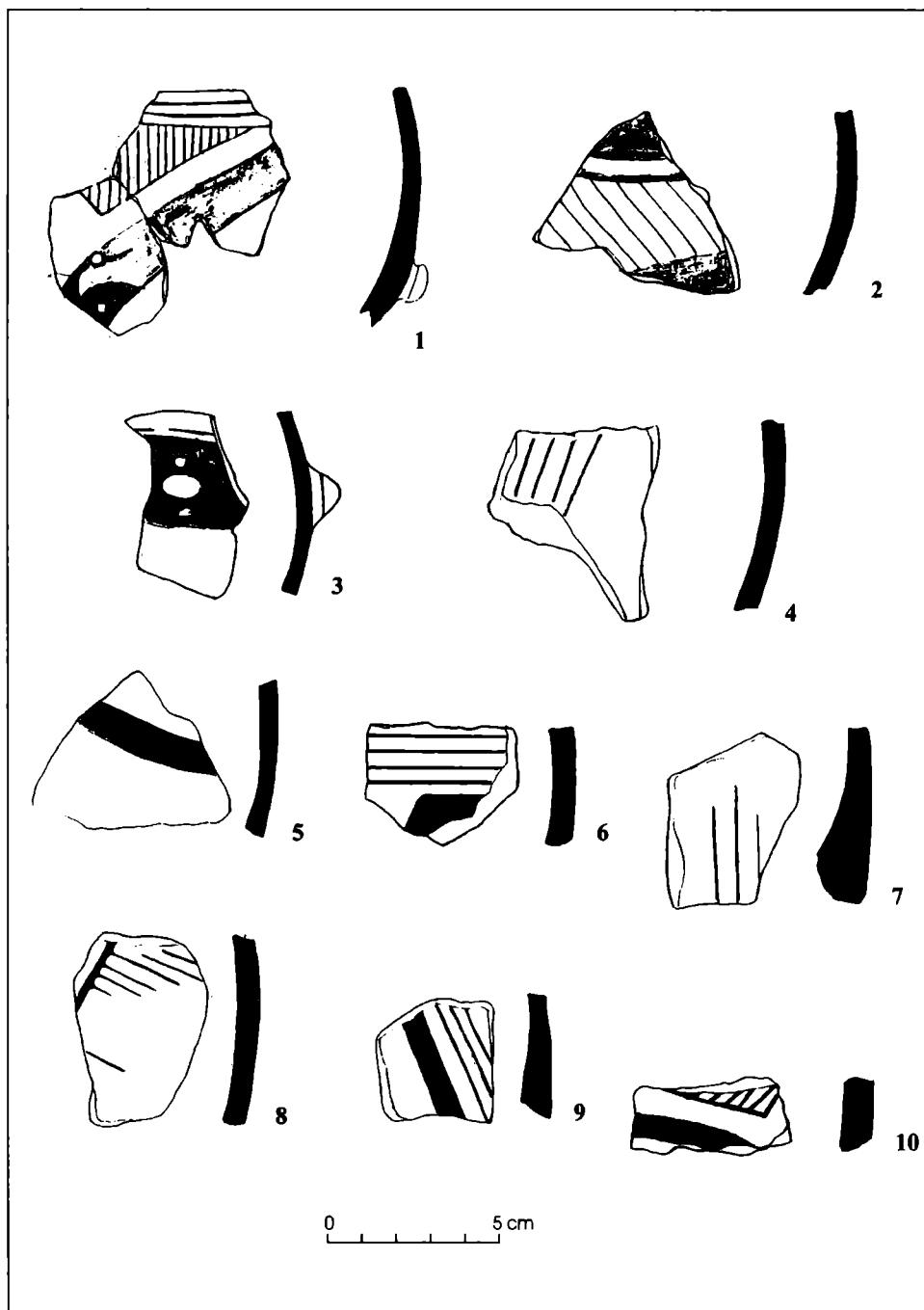
Pl. 11 Pericei „Keller tag” – C52 ceramică

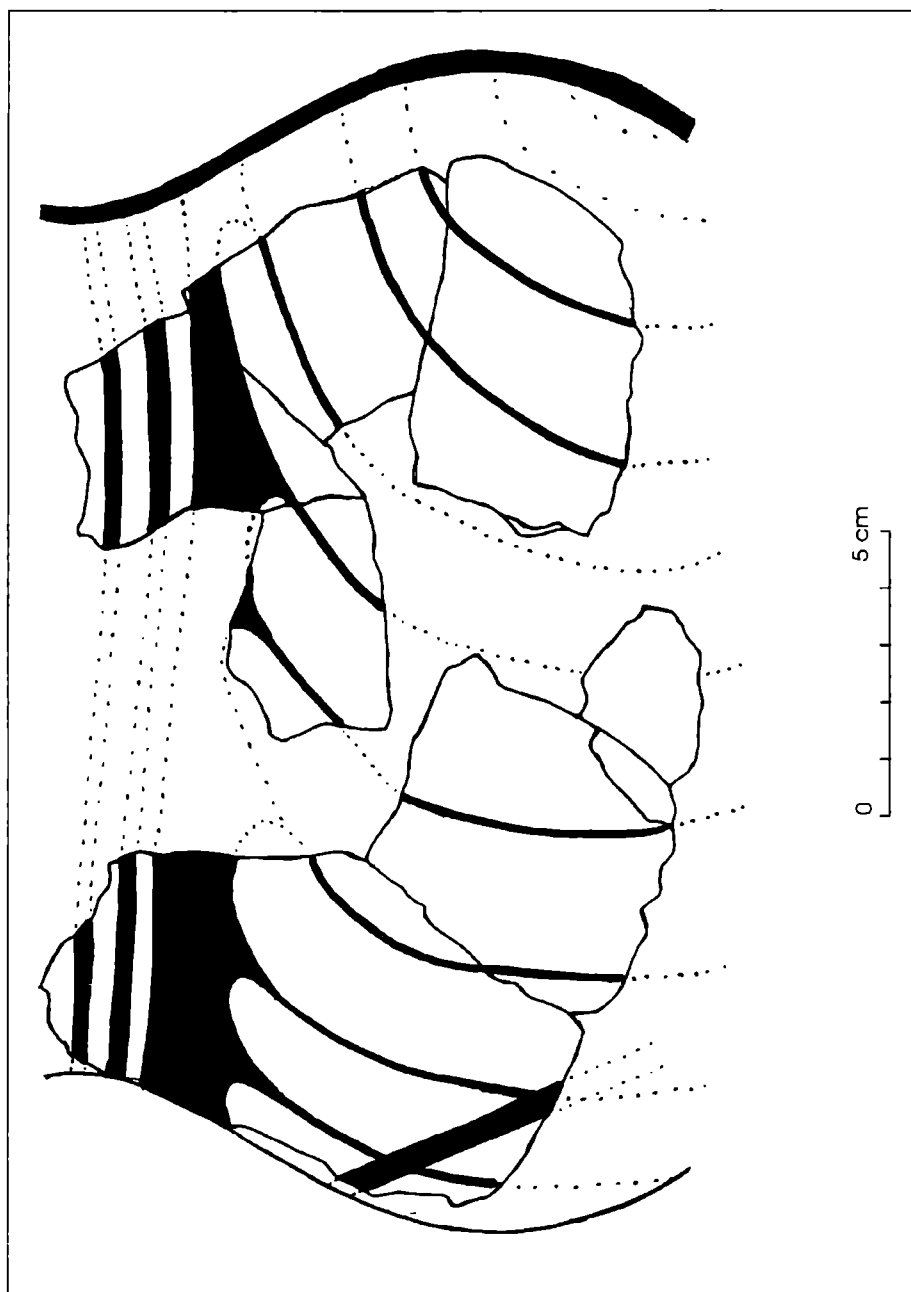
Pl. 12 Pericei „Keller tag” – C52 ceramică

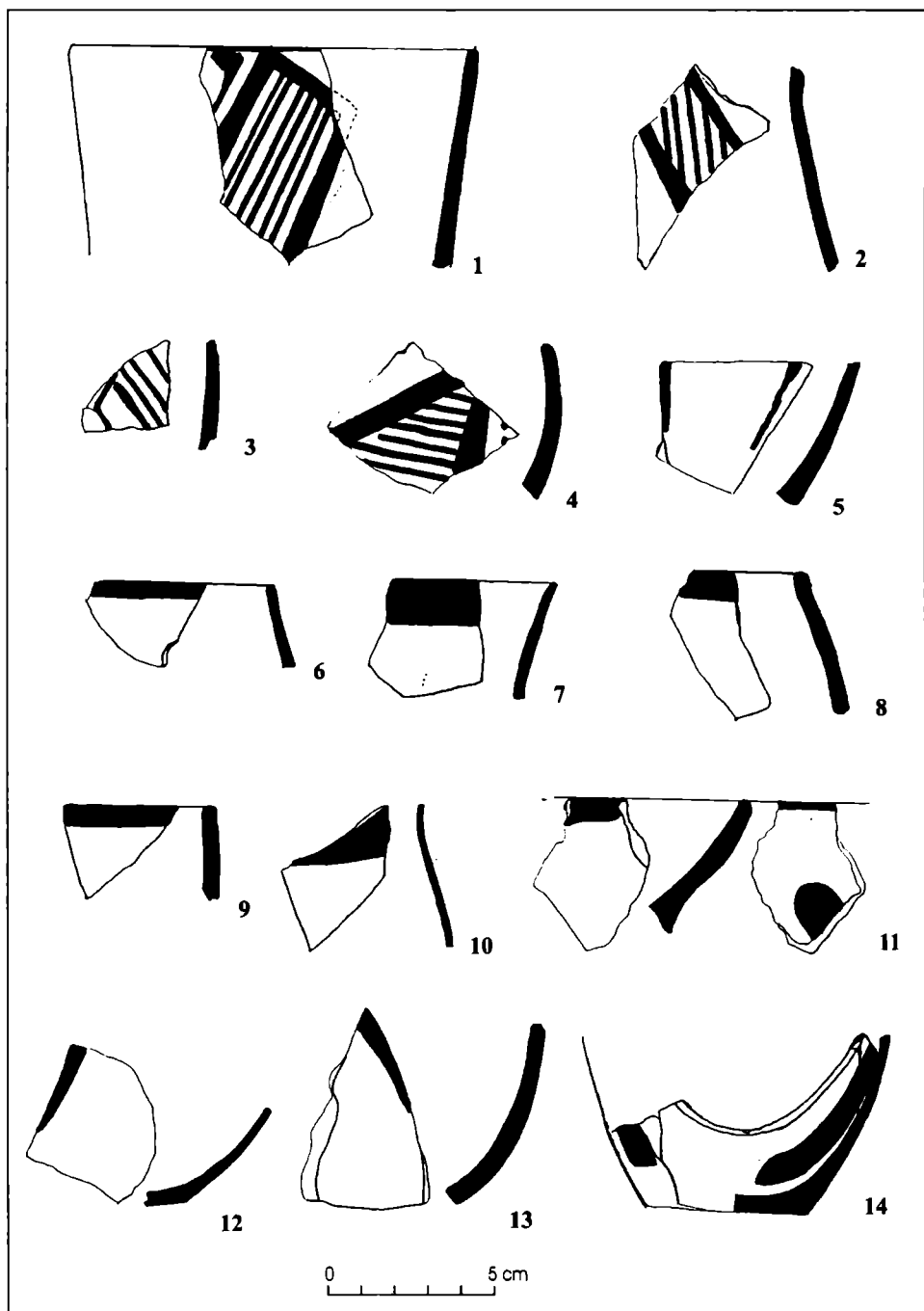
Pl. 13 Pericea „Keller tag” – plan și profil C112, S17/2004

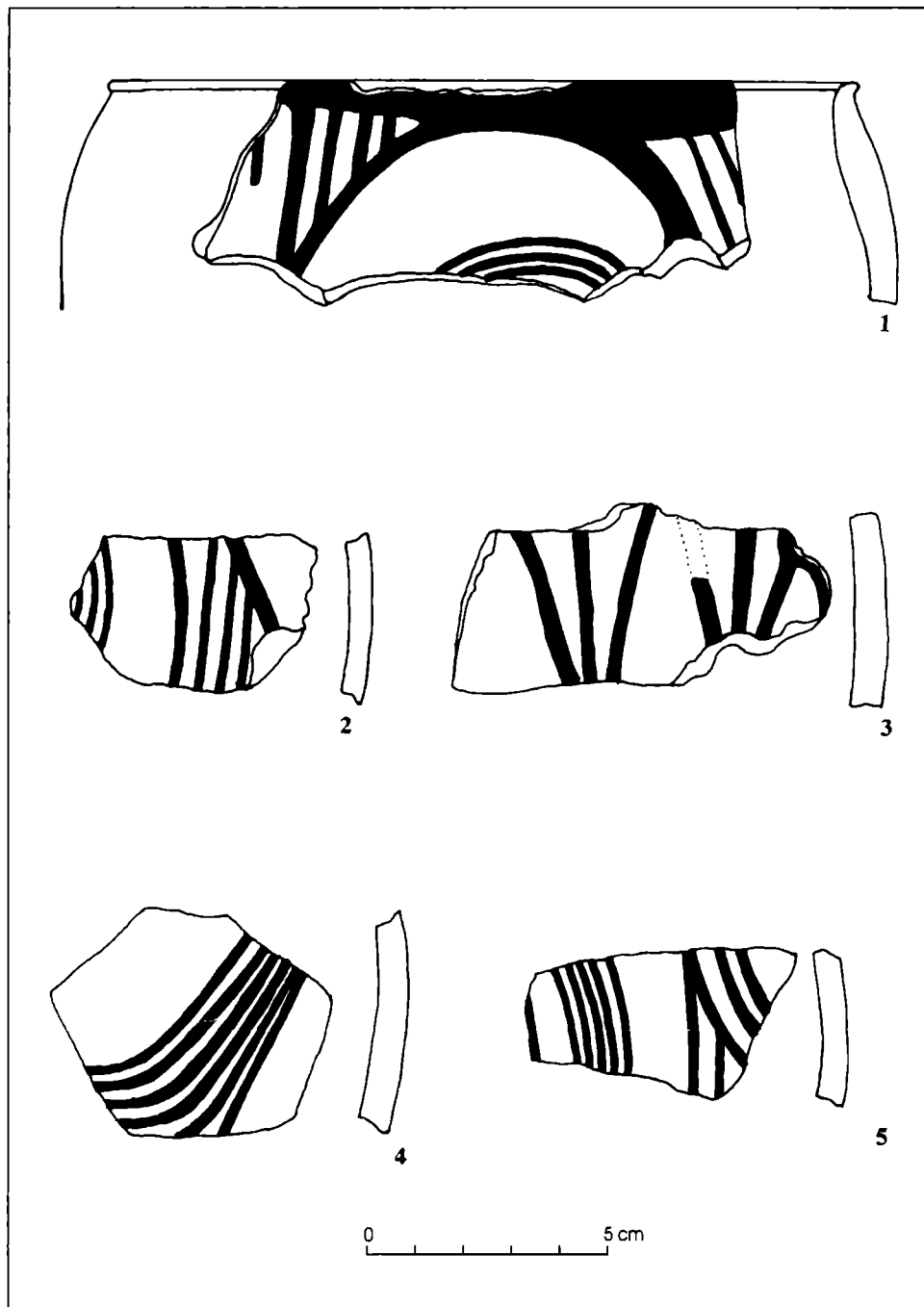
Pl. 14 Pericei „Keller tag” – C112 – ceramică

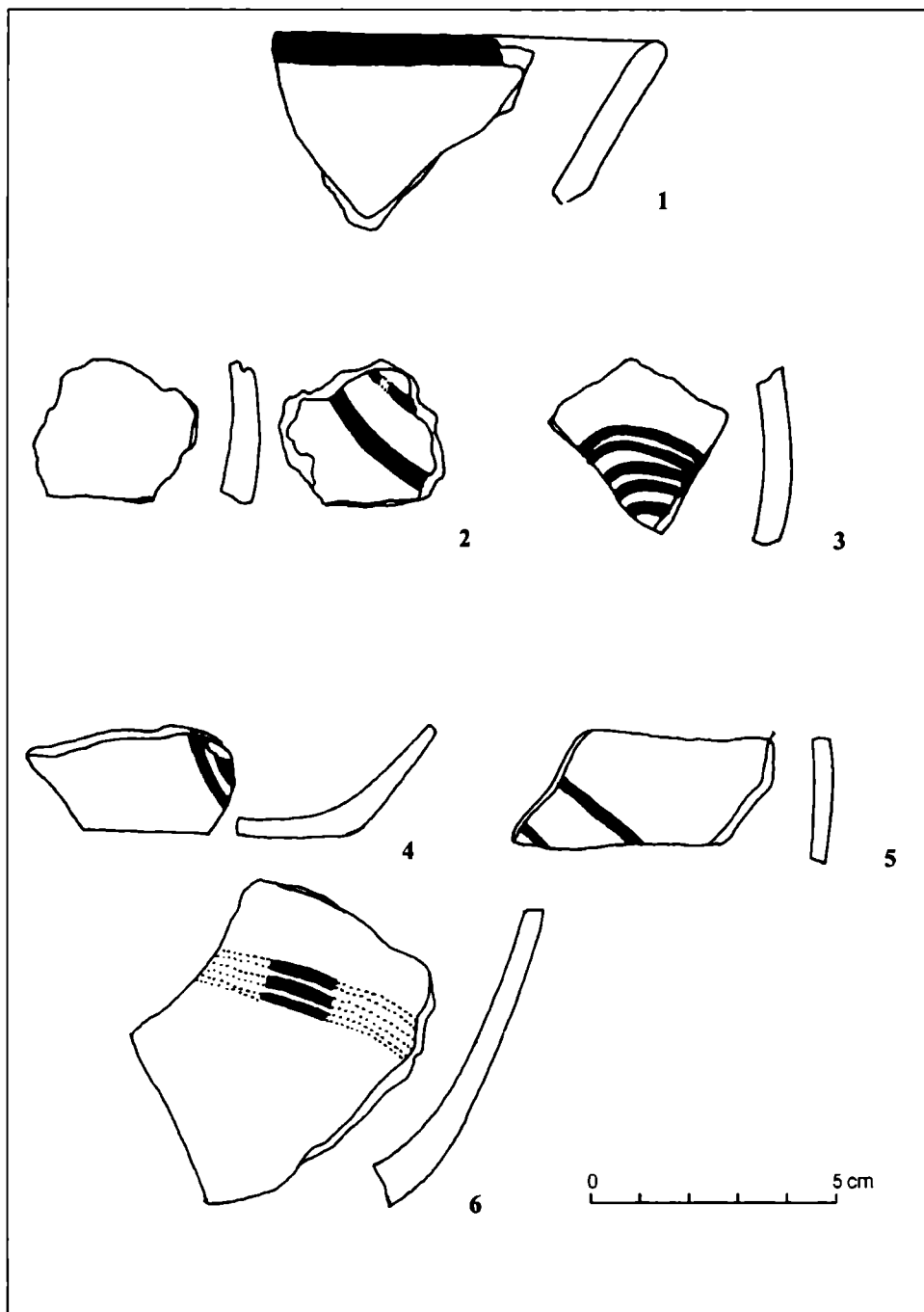
Pl. 15 Pericea „Keller tag” – vas ceramic din L3/1999

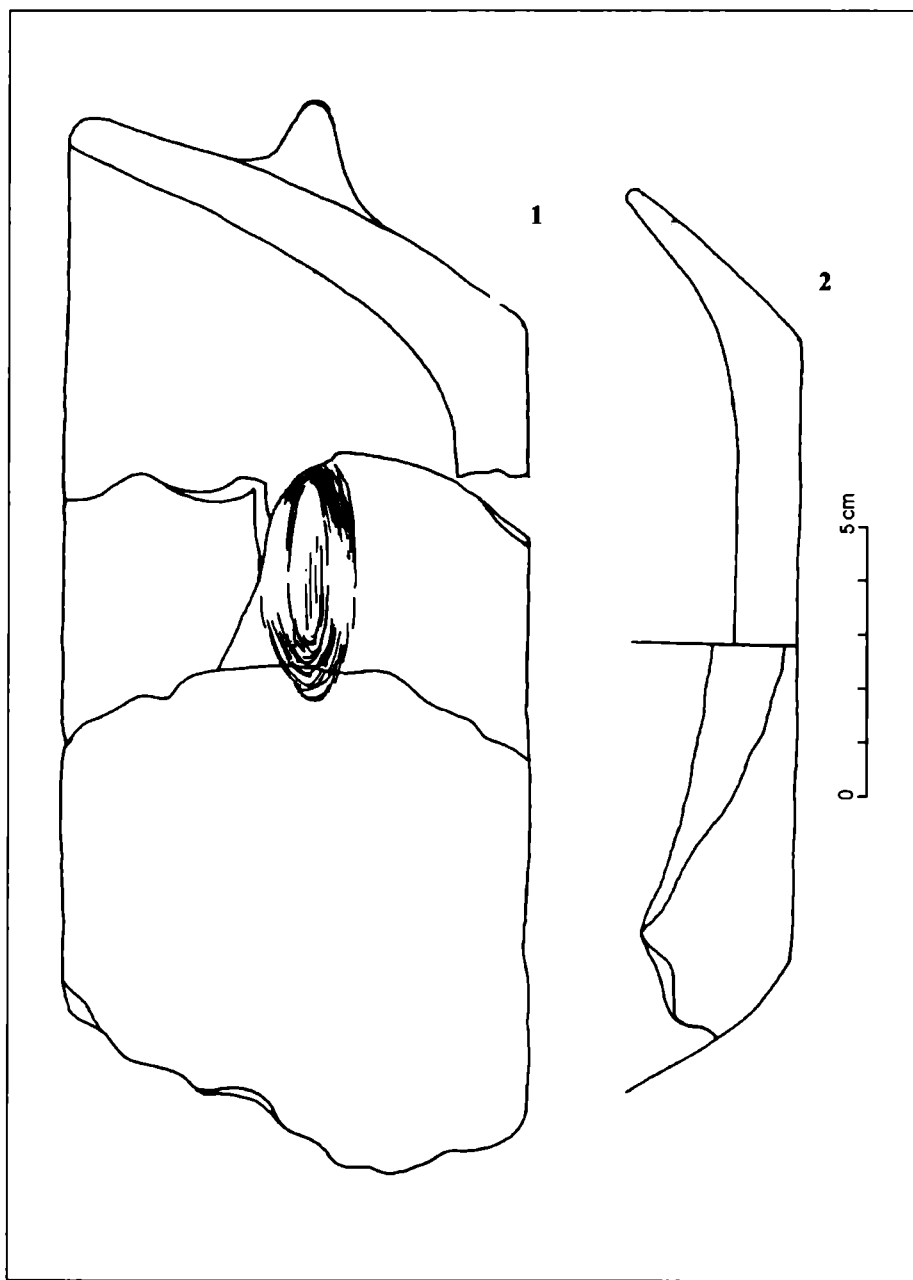
Pl. 16 Pericei „Keller tag” – ceramică pictată din L3/1999

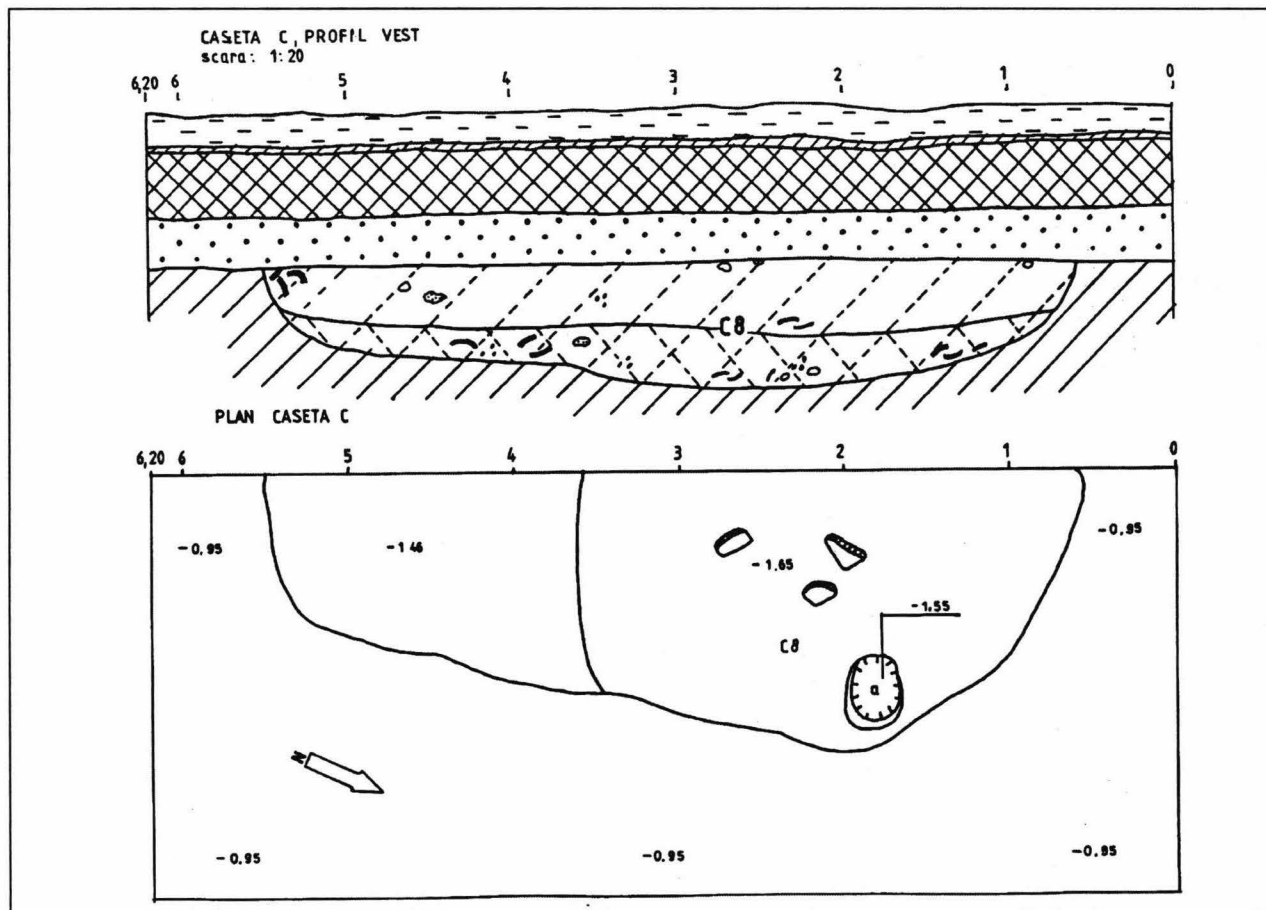
Pl. 17 Zalău „Valea Mișii” – ceramică

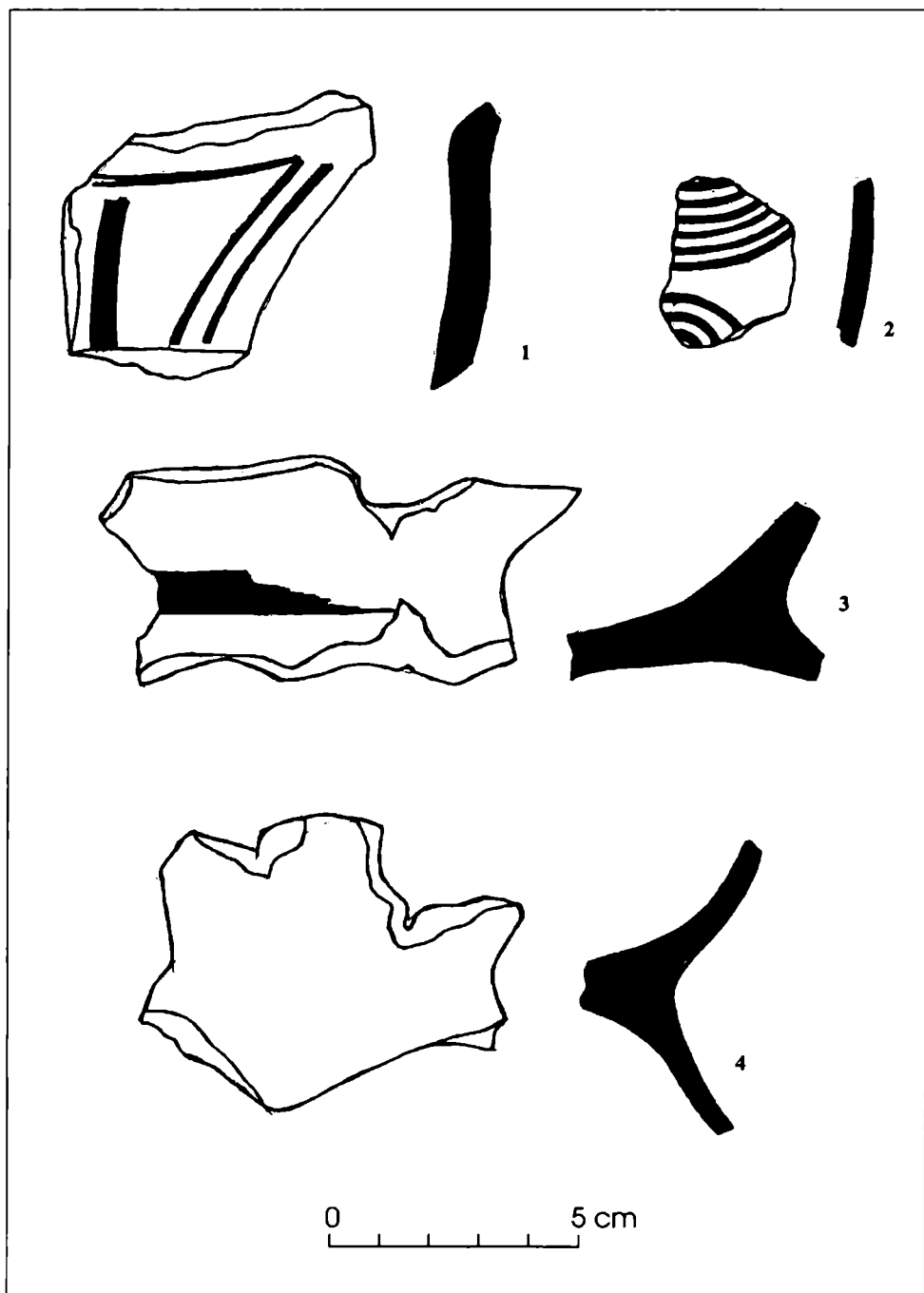
Pl. 18 Zalău „Valea Miții” – ceramică

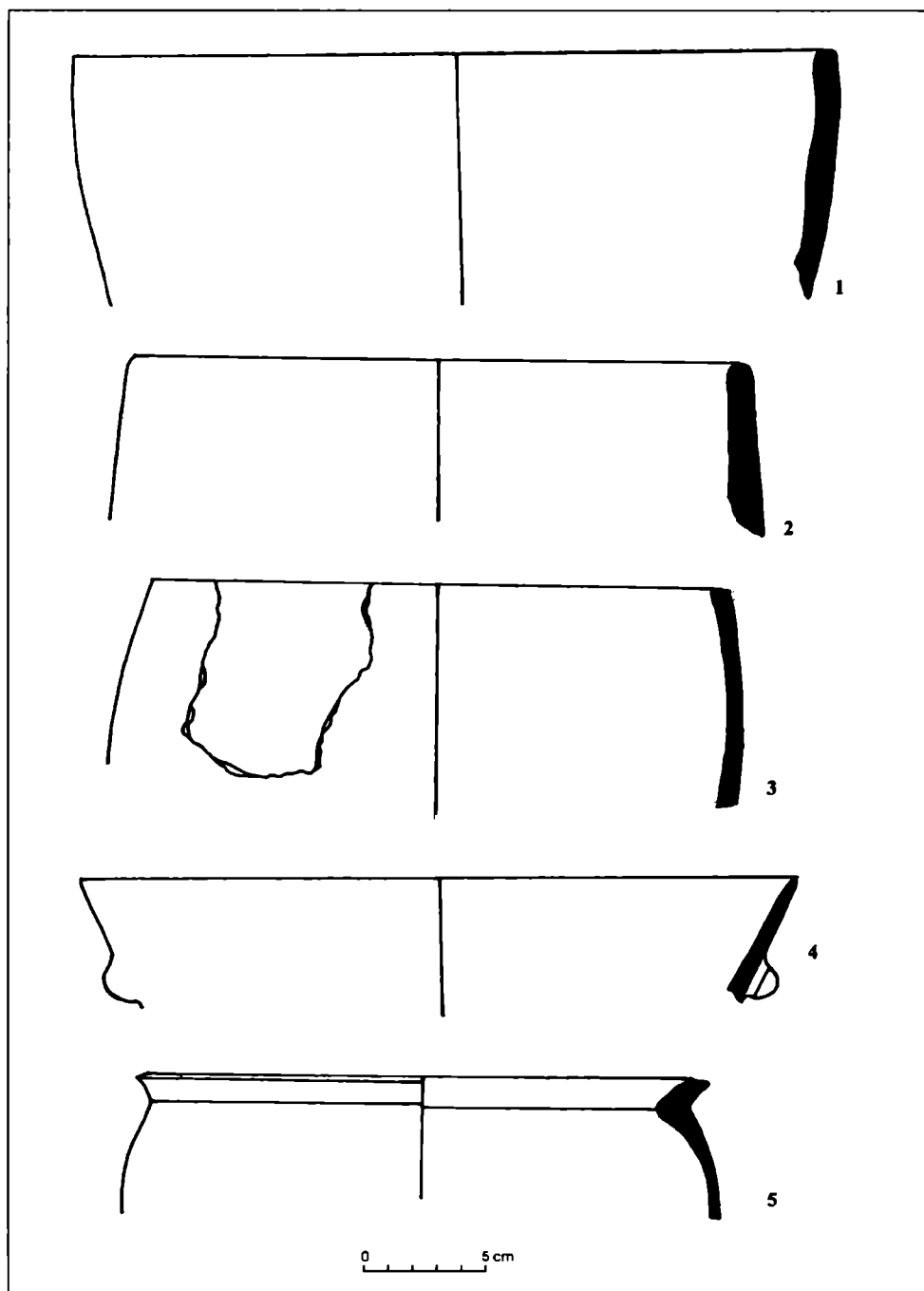
Pl. 19 Zalău „Valea Miții” – ceramică

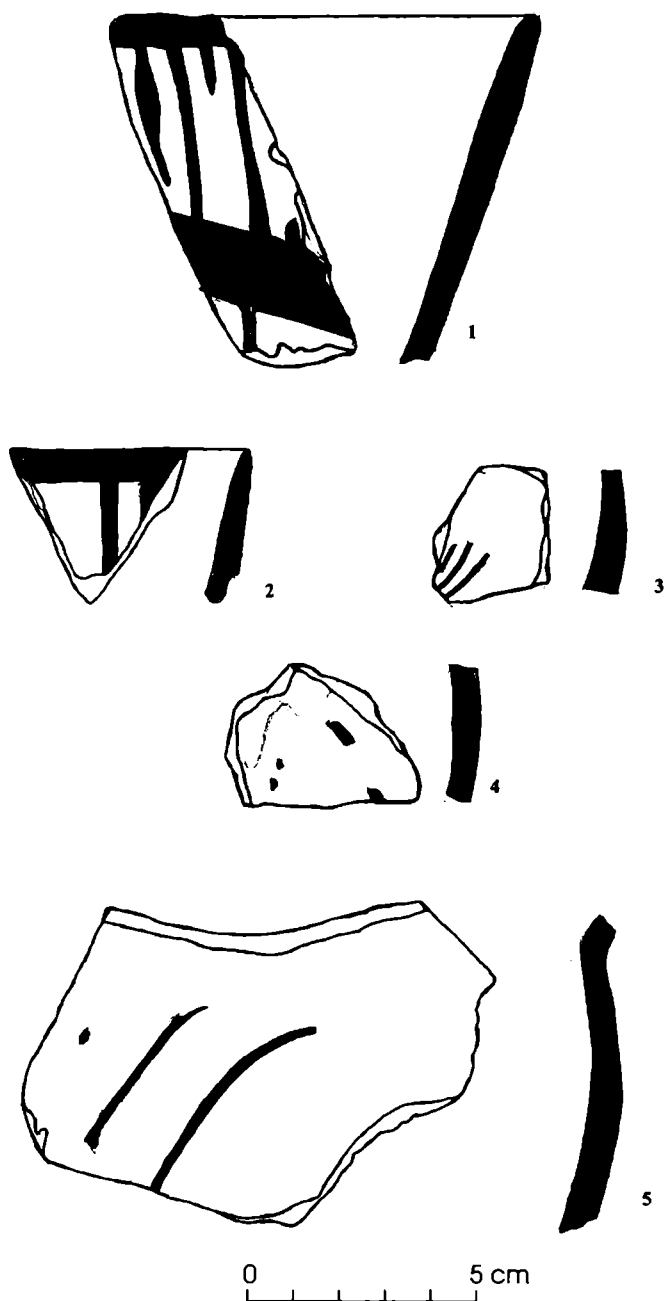
Pl. 20 Marca „Primăria Nouă” – C8

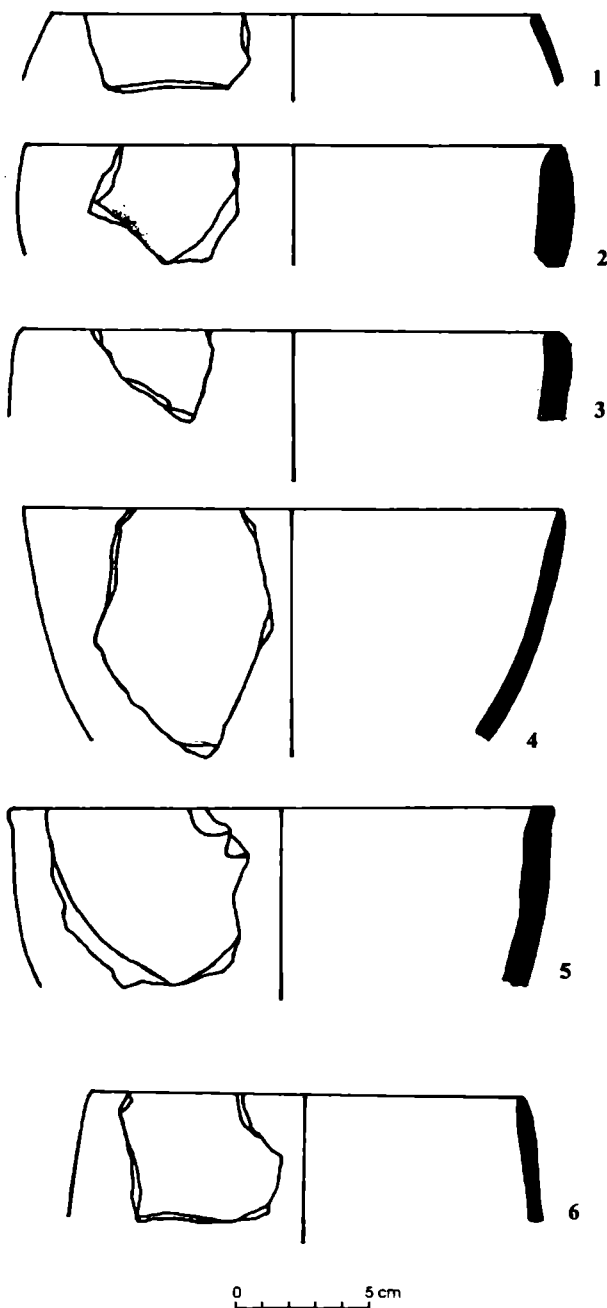
Pl. 21 Marca „Primăria Nouă” – ceramică

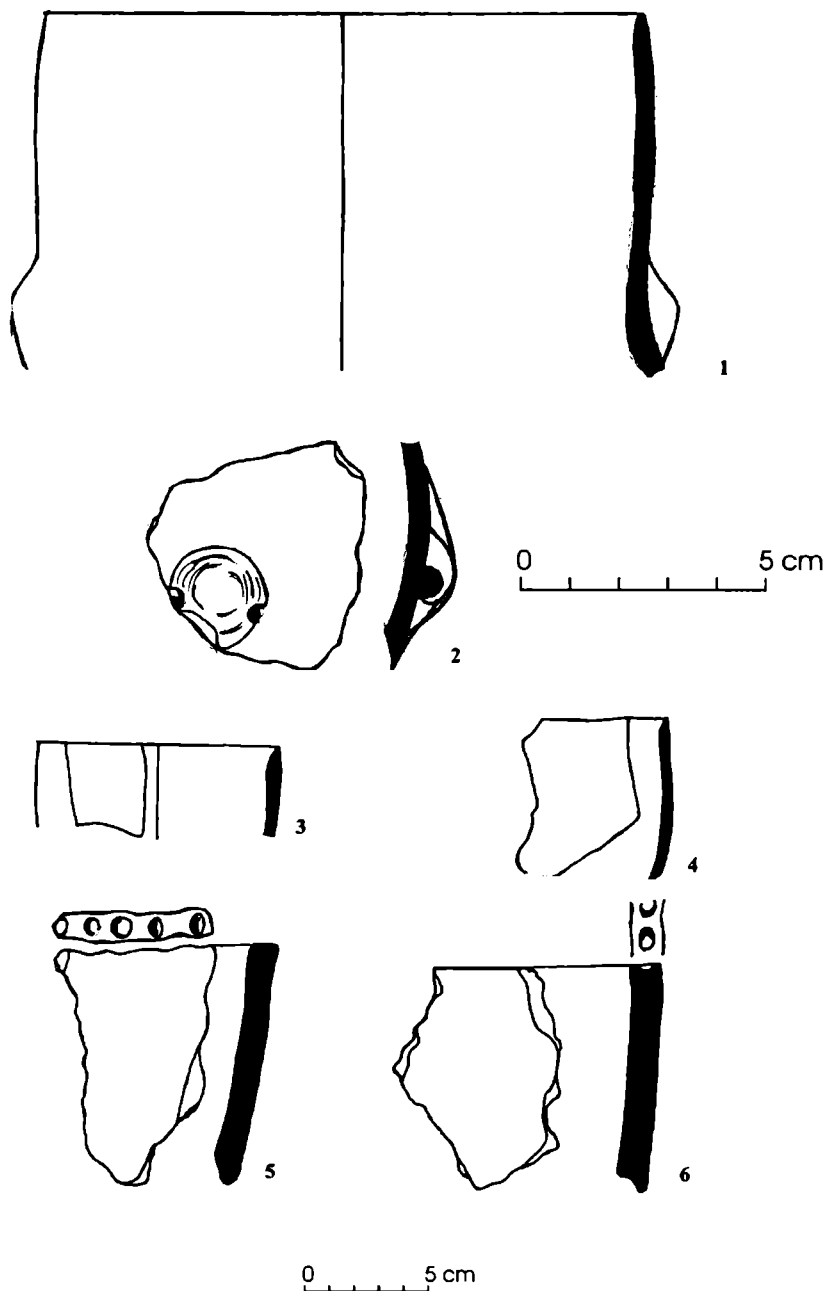
Pl. 22 Marca „Primăria Nouă” – ceramică

Pl. 23 Marca „Primăria Nouă” – ceramică

Pl. 24 Marca „Primăria Nouă” – ceramică

Pl. 25 Marca „Primăria Nouă” – ceramică